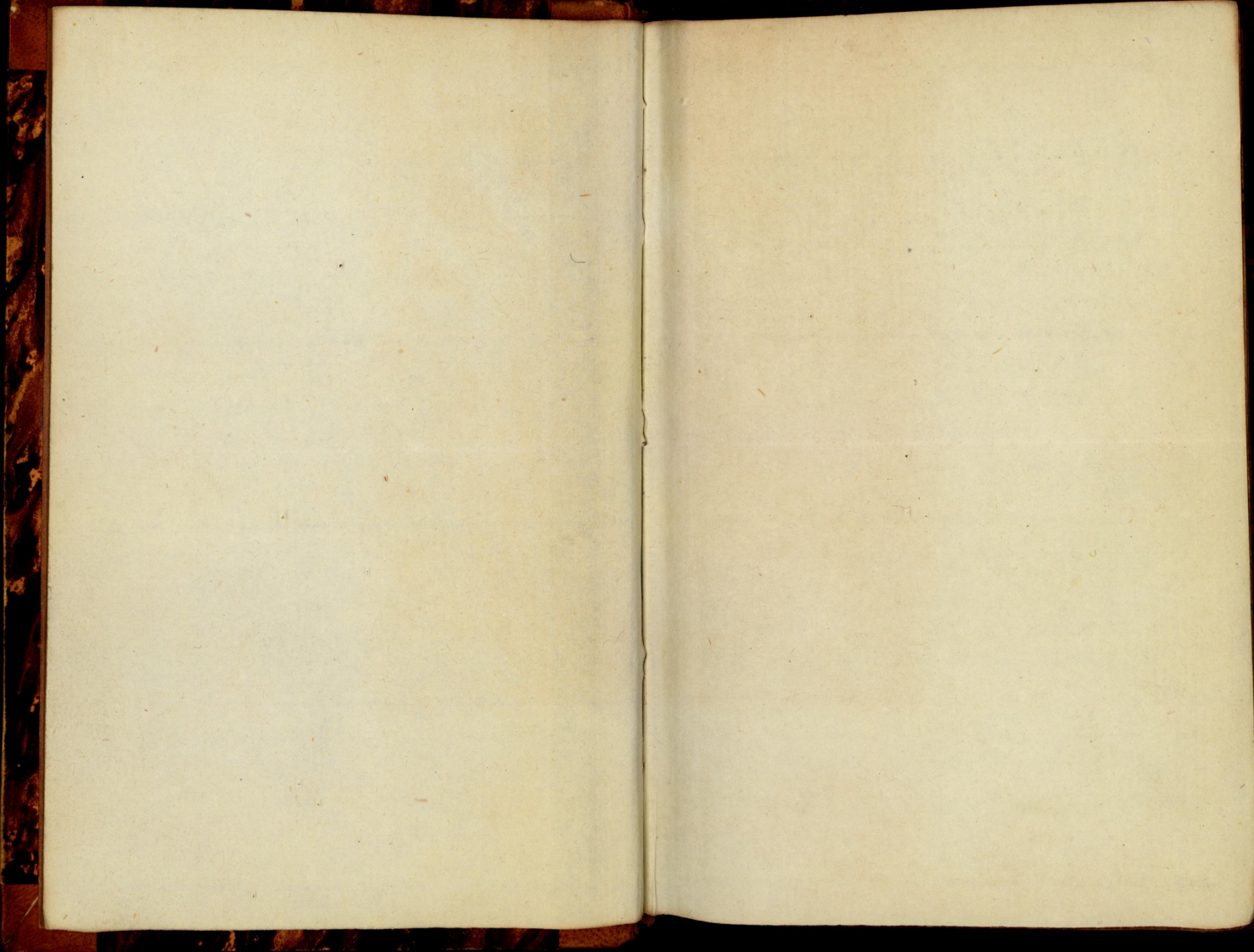

~~Nov.~~
~~2170.~~

R M R I.
636. / 1. pld.
(Teljes.)

AZ DÖG- HALALROL VA-

lo Rövid Elmélkedés.

MELYBEN AZ DÖG HALÁL-

NAK MIVOLTA, EREDETI, OKAI, ESZKÖ-

zi, tulajdonsági, végei, orvósa-

gi az szent írásból, természet-

nek foliásából, és historiák-

bol, világoson meg ma-

giaráztatnak.

CZANAKI MATHE

által.

2. Reg. 20. 7. Esd. 38. 216

És monda Ésaías: Hozzanak egy
kötés száraz figét ide. És hozának, és
aszt az kelevénre köték, és meg gio-
giula.

Anthon Rebem 2.

Nyomtatta Abrugi György 1634.

7
EZ KÖNIVECZKÉBEN BÉ
foglaltatot részeknek rendi.

- I. Elől járo beféd: meliben oka adattatik,
miért távoztanak el az régi bölczektől.
- II. Miczoda az pestis? és miért mondatik
közönséges ostornak?
- III. Honnan fármazik az dőghalál? és mit
használ est tudni?
- IV. Menjvel lehet jobban dolgok a meg
tért híveknek az hitetleneknél az dög.
- V. Az Angyalok lehetneké Istennek es-
közí, az pestisnek reánk valo boczátás.
- VI. Az czillagok lehetneké esközi Isten
nek ezenben?
- VII. Oka leheté az földnek bűdös páráia
az pestisnek?
- VIII. El ragadé az dőghalál?
- IX. Több erősségekkal állattatik, hogi el
nem ragad.
- X. Mi végre boczáttatik ez ostor az emb.
- XI. Sabadé a dőghalál előt el futni?
- XII. Mint kell az pestist el távoztatnunk,
vagi meg gőzöznünk?

✠✠✠✠✠✠✠✠✠✠✠✠✠✠✠✠✠✠
Az Istennek kegielméből Féniesleges Fe-
jedelmi méltosaggal tündöklő

RAKOCZI GYÖRGI

Uram ő Nagysága Istenes házas társanak

LORANTFI SVSANNA

Aszoninak: Nekem mindenkoron kegiel-
mes Aszoniomnak szenteltetet
köniveczke.

REGI MONDÁS, KEGIEL-
mes Aszoniom, ez: Az ha-
lál ellen nem terem orvos-
ság az kertben. Melliet az
régiek jó értelemmel mondtak volt u-
gian; de az mostaniak, meg az tudos em-
berek közzül is fokban, igen görbén Ma-
giaráznak. Példa lehet erre mi nekünk
ez fel tött czélunk, tudniillik az pestis, a-
vagi

4
vagi mirigi. Ha valakinek mirigie ere-
kedik, nemisakaria orvosoltatni (follok
fokakrol, nem mindenekről) mert mind-
giárt aſt veti okul, hoga à halál ellen nin-
czen orvofſag. Mintha az mirigi ſemmit
ſem külömbözne az haláltul: holot az
mirigiből ſokan ki giogiulnak, vagi jo
orvofſagokkal, vagi annélkülis: de az ha-
lálból emberi ſegitſéggel ſenki ſoha ki
nem menekedhetik. Vagion jollehet oli
halál, meliből fel támaſztathatnak fő or-
vofſagokkal, tudniillik mikor valameli
beteg voniogzik, avagi (à mint ſoktunk
ſolni) halálán vagion. Effeleket egini-
hániat giogijtot meg Raimundus Lulli⁹
és töb régi igaz Chymicusok. Sőt hoga ſ.
Pállal ſolliak, moſtani időbenis eſmerek
egi orvoſt, kit midőn egikor oli beteg-
hez hittak volna, melinek immár az tor-
kában

5
kában heregne (az mint ſollunk) az lé-
lek, és minden órában csak halálat leſ-
nék, harmad napig tartoztatta (emberi
mód ſzerént ſolván) lelkét teſteben. És
talám ugian megis giogiult volna, mert
az orvofſágnak bé vételét után mindgiárt
fel niytotta ſemét, meg ſollalt, és beſél-
letis az kőrnüül állokkal: kiből egiebkor
erővel ſem vehettek csak egi ſotis ki. E-
zen ugian mint egi meg ijedvén az ott
őrző vén aſſoniok, adtak tanácſul az be-
teg ſeſeſégének, hoga ne hadgia bé adni
az orvofſágot: mert eddigis meg holt
volna, ha az orvofſág nem tartoztatta
volna. Igi az Orvoſt el boczárván tizen-
két órára az beteg meg holt. Bizoniára
az igaz orvoſ el jár az ő dolgában, mert
meg kell arra eſkűtni, hoga az beteget
holtig nem hadgia; hanem tellies tehet-

(3)

lege

sege berént segiteni igiekezi. De az kiknek reménsegek vagion, hogi emennek, vagi amannak, halála hasznosb nékiek, nem hogi hasznokra igiekeznének; de rótiák inkább, ha lehet. Az mint ez mostan elő hozot betegnek példáiis csak hamar halála után meg mutatá. Továbbá az Orvosoknak sokasagais oka sok betegek veszedelmének. Mert miképpen hogi az sok bába között az gyermek meg vés: azonképpen az sok orvosok között is az beteg. De ez mi nemzetünk bé sitta egiczer est az mévelt annijra, hogi lehetetlen ast ki giomlálni: minekokaért erről többet nem is szollok.

Hogi pedig ez pestisről irt Könivet Nagisagodnak írom és aianlom, nem az az oka, mintha én ezzel inteném Nagisagodat, hogi ne fellien az pestistől: Mert jól tudom az Istennek gondgja véfelése felől valo igaz tud-

tudomániát és hitit Nagisagodnak. Hanem hogi ez kiczin aiandekkal Nagisagodhoz valo hálaado voltomat bizonyíthassam. Másodszor hogi meg szégienítesse nek azok, kik suttomban, imit amot, aval molsák nélkül, hogi én a pestistől annijra felek, hogi ki sem mérek háilekombol menni. Meli helies legien ez vádlások, Kassainé aszszonóm bizonyisag lehet, ki az ő unokáiának csak halála előtis eginiháni orával mirigiét tapogattam. Az egész Scholais bizonyisagom, holot nem csak meg látogattam szegeni mirigies deákokat; hanem mind ki ezinniében naggiában eginihániat benne Isten után meg giogítottam. Thamas Pap uram dolgát elő nem fordítom, egiebeknek sem kellett volna erről panaszkodni: mert hiszem azért engemet meg birsagoltak huszon öt foríntal azok, kiket senki nekem bíraimá nem tótt. voltamé ott, vagi nem, mondgiák meg azok, kik ott mind tlni s mind állani láttanak, noha két kezemnél fogva emeltenek fel a garádiczon: mond-

mondja meg az egész ház népe. Miért
feltem volna pedig oda menni, ha Istennek
hála, ő kegyelmén nem volt pestis; hanem
más fele niavalia. De eszt sem szaporított
mert ki teszik írásomból világosan, ha fe-
leké az pestistől vagi nem. Írásom pedig
nem különböz elméműl bizonyígom az
Isten.

Nagyságodat, mint kegyelmes Afonio-
mat, alázatosan kérem, vegye kegyelme-
sen ez Nagyságodhoz meg mutatott hálá-
do voltomnak közén zengéjét. Adgion
az Ur Isten szent Fiáért arra nekem erőt és
alkolmatosságot, hogi nagjod dolgokban
mutathassam meg ennek utánna, Nagyság-
tokhoz való tökéletes háláado voltomat.

Az irgalmas Isten Nagyságtokat hosz-
szu esztendőekkel koronázza meg mind az
Nagyságtok szerelmével és minden igaz
és tökéletes jó akaróival egyetemben.
Irtam 1634. esztendőben, Karáczon hava-
nak 7. napján Kolosvárat.

Nagyságodnak, mint kegyelmes Afonio-
matnak méltatlan szolgálja

CZANAKI MATHE,

ELSŐ RESZ.

ELŐLIÁRO BESZÉD.

SOK KÜLÖMB KÜLÖMB:
fele írással és magiaráza-
tokkal akarták, az embere-
ket, az dőghalálnak világos
eszméretire hozni, az Doctorok, kik
természet vizsgáló bölcseknek neve-
zetivelis akarnak hívatatni. De bő
beszédekkel, haszontalan kérdések-
nek támasztásával, és egy-más ellen
való illetlen kötődésekkel és vereke-
dészekkel, csak meg homáliosították
inkab az igazságot: el annjira, hogi
maid jobban tudgiák azok, kik e-
zeknek könyveket soha nem olvas-
ták, az dőghalálnak természetit az-
oknál, az kik ezeknek olvasásában

A

ugian

Az Pestisről való

ugyan sok időt töltötte nekis el. Illien hoszszu és bő írára azok innét indítatnak először, mert szégienlik kevés szoval és egy-átallában kimondani az igazságot, azokat itélvén álmétkodásra és diczéretre méltóbbaknak, kik leg kissé és marczonáb dologrolis fokat tudnak czáczogni. Es így, mint ha mind Athenásban születettek, neveltettek és tanultanak volna, ugyan az természetűl láttatnak kényszeríteni, hogi kiczin dologrolis ne fólhassanak rövid beszéddel.

Másodszor erre őket az viszfzavonásban és körödesben magokat gőniörködtető telhetetlenségis indittia. Mert annak vagion kenie-re, annak zirossab asztala, és híre neve az olliannak nevededik, az ki másnak s-főképpen magánál jobnak, írásában piszkálhat és ást veztegetheti,

Rövid elmétkedés.

heti. Efelék mind addig mennek el, lebb eléb az hasonaltan vetekedésekben, míg az tudatlanfagnak sarában meg nem akadnak. Meliből ki nem vergődhetnek külfömben; hanem más náloknál tudosb embereknek ruhájoknak, az az, tisztellegnek lábok alá való tapodásával. Igi osztán mind többültön többülnek az héában való kérdések. Ez illien hasonaltanságot most, ez meg veszet világban, nem csak az Philosophusok; hanem az szent írás magiarazokis és az Törvényi tudok, egieb tudománioknak tanítóival edgiút haniat homlok követnek. Nem czuda tehát, hogi az régieknek értelmektől nagjób része az tudós rendeknekis el távozot. Mert, az mint fokat mondani: *In multiloquio non deest peccatum.* Az bő, avagi szapora, beszéd nincsen fogiatkozás nélkül. Ez illie.

4 Az Pestisről való

rének nem különben járnak, mint az Minos kiralinak esze vesztet kerében bé menők: kik addig mentek bellieb bellieb, hogi ki sem tudtak végtére belőle menni; hanem az ott lakozo Minotaurus nevű vadtul szaggattatanak el. Igí ezekis addig gázolnak tovább tovább az nyugharatlan elméket cziklandozo vetekedésekben, és irogatásokban, míglen az irigységnek tövisek vadaitul meg nem fojthatnak és el nem szaggattatnak. Talám meg az tengertis, ha ténstáva tétethetet volna, ekkedig fel mártogattak és fel írták volna. Igen heliesen inti sz. Pál Timotheust arra, hogi az bolond és tudatlan kérdéseket meg vesse, tudván hogi azok háborusagot nemzenek. Hasonlóképpen taníttia a Colossebelieket: Meg lássatok, ugymond, hogy valaki titeket meg ne czallion az emberi böl-

2. Tim.
3. 23.

Col. 2. 3.

Rövid elmélkedés.

bölcszségnek, és czalárdsagra rendeltetet heában valo tudomaninak általa: meli csak emberi rendelés szerint vagion. Meli intéseket noha giakorta olvasnak főképpen az bent írás magiarázók; de ighen kevesen találtnak, kik az szent Pal oktatásához szabnak magokat. Sőt szaporá írásokkal, és haszontalan kérdéseknek meg fokasításával, az goromba Iffusagnak idejekeit csak vesztegetik, és öszve zurjak zavarjak elméjeiket.

Nem igi czélekedtenek a régiek; hanem rövid, de fontos, igékkel rannítottak az ő tanítványokat: minekokaért czudálkozásra méltó bölcszetis neveltenek. Ez rövid tanításnak módgiara láttatik minden tanítót inteni Hippocrates, az orvoslagnak amaz Attia, midőn aszt mondgya, hogi az élet rövid, az tudomán-

1. Aphas

A 3

nak

6 Az Pestisről való
nak meg tanulása pedig hosszú, az
az, sok időt kíván. Annakokáért
(mintha mondana) rövid szoval és
egyenesen, csak az szükséges dol-
gokra tanítzon az tanító. Ezt ja-
vallotta Homerus: ki oli kevés írás-
kaban foglalta bé az emberi tarsafag-
nak, mind békeflegnek s mind hábo-
rusfagnak idején való, minden igaz-
gatásnak és magaviseelésnek bölcz
tudomaniát, hogi egy díó héban az
menij papyros ferne, arra le írhatná
azzal kerkedet régenten egy neve-
zetes író. Meli diczekedés noha ke-
vés embereknél talált hitelt; mind-
azáltal ollian nagí, meli és sok felé-
változás alá vettetet tudomaniát az
menij írásban bé foglalt, ugian elég
kicziñnek és rövidnek mondhattiuk.
Hippocrates az egész orvoslásnak
tudomaniát csak egynéhani levélké-
re jedzette fel. Mert nem támasztot-
hol

Rövid elmélkedés. 7
hol mi haszontalan kérdéseket, és az-
okkal nem töltötte írásait: sőt meg-
aszt sem mind ő írta, melliet az mo-
staniak neki tulajdonítanak. Keves
az Aristoteles írásais; mindazáltal
az természetnek, erkölcsöknek, pol-
gári tarsafagoknak, czelédes gazdá-
kat oktató mestersegeknek tudomá-
niát, s egiéb sok melifeges és tiokos
dolgotat bé foglal. Ez tanításnak
formájában giőniörködtenek, Em-
pedocles, Pythagoras, Socrates, Pla-
to, és minden egiéb régi bölczek:
kik közzül némelliek igen rövid í-
ráskaban feglalták bé az tisztességes
és szabados tudomániokat: némel-
liek pedig ugian semmi írást sem hat-
tanak, ítélvén hasznosbnak lenni, ha
eleven tanítokat halgatna az Ifiufag;
hogi nem mint, ha szapora írásnak
olvasásával fárasztatnék. De ő ve-
szet világ! ő balgatag Ifiufag! ki az
A 4 hof-

hosszszu tekervénies és veszedelmes
 uton akar inkább most az bölcseségre
 jutni, hogi nem mint az régiek kö-
 nyű és általután. Irnak csak és ol-
 vának, és aszt meg nierik ugyan,
 hogi űdő nap elűt szem fájokká vagi
 vakokká lesnek; de mivelhogi az
 régieket nem niomozzák, azokkal
 korán sem érkeznek el. Egi igen tu-
 dos remete felűl írják, hogi midűn
 sohul csak egi kűniv sem talaltatnűk
 házaban, és álműlkodvan tudakoz-
 nák tűle, hol tanulta volna, és míczo-
 da kűnivekbűl aszt az műlisűges tu-
 domanit; aszt felelte, hogi ő nűki
 egi kűnive volna, meliben csak há-
 rom levűl vagion, tudni illik az Eg,
 Fűld és Tenger. Mellűeket mennűl
 giakortab forgar, és felűlűk elműlke-
 dik, annál jobban elesedik elműje, és
 tudomania nevededik. Nemis kű-
 selkedhetik senki ennek igazsagarol,
 az ki

az ki meg próbalta hogi az jozan és
 buzgosagos fel oratűj elműlkedűs na-
 giob épűletűnkre szokot lenni sok-
 szor egűsz nap estűg valo olvasasnűl-
 is. Elűt hogi meg bizonyűczam, bár
 csak ez kezűnk kűzűt most forgo
 pestűt tekinczűk meg: melűrűl annűt
 irtanak az Doctűrok, hogi akarki ol-
 vassűis azokat egi nihűni napűg (mert
 leszen műt olvasni) nem tudhattűa
 oli heliesen meg, mű legien az pestűs,
 mint egi kűczűn ideűg valo elműlke-
 dűs által. hanem inkább csak belű ke-
 veri és kűtelezi magűt, mint az med-
 ve az hűloban. Nűmellűek az pestűt
 hideglűlésnek mondgiak. De mint-
 hogi ezűs fokűfele, nem alkhatnak
 meg azon, míczo da hideglűlés legűű.
 Ki egűre, ki műsűra, ki mindenűkre
 hűzza vonűza: maga meg hideg sem
 lűl sokakat, kűket az Dűghalal meg-
 foűt. Nűmellűek aszt tanittűiak hogi

nem hideglélés, hanem niavalia az-
vagy betegség. Nem zák, párna hű:
mintha az hideglélés nem niavalia
avagi betegség volna. Nemeliek est
megregnek mondgiák. Talaltatnak
olliakis, kik emberben ighen meg-
rothat nedvességnek lenni állattiak.
Nem kevesen vádnak kik az Egnek
meg döglőt mi voltanak ítélik. So-
kan a czillagoknak külömb külömb-
feleképpen való heliheztetéseknek
és munkálkodásoknak gyümölcze-
nek tartiak. Mind ezeknek írások-
bol meli soványi tudománt vehessen
akar mi olvasásban meg faradhatat-
lan elmeis, kőnít csak innetis meg-
téltni. En azoknak értelmeket he-
liesbnek és igazabnak tartom, kik I-
sten ostorának mondgiák. Míneko-
kéért, hogi ne csak az pusztá termé-
szet magiarázo Doctorok módgiara
bolio giunk és tétovázzunk ez iránt;
ha-

hanem derék világos értelmetis ad-
hassunk, szükség az szent irástis meg-
tekintennünk. El sem idegenedem et-
től azon való feltremben, hogy talál-
tassanak olliak, kik rám tárttiak tor-
kokat, mintha tisztem és hivatalom
kívül hagtam volna. Mert az igaz
keresztien embernek mindenkor
szabad, sőt ugyan szükségesis, az sz.
könyvet olvasni, és abból felelni az
ollian kérdésekre, meliek vagi min-
denestől, avagi réb berént onan ves-
nek eredetet. Mint, példának okaért,
ez kérdésnek, tudni illik: Szabade az
keresztien embernek az pestis elöt el-
futni? Ez kérdésnek, mondom, meg-
fejtésben heába törjük fejünket, ha
az írásbol erre való feleletet és ma-
giarazatot nem veszünk. Mert csak
ott találhattiuk fel mind azokat, mel-
liek ennek meg világosítására, mint
egi nagj lobogással égő szövednek,
egienes utat mutatnak.

12. *...bármely hívő...*

MÁSODIK RÉSZ.

Miczoda az pestis? és miért mondatik közönséges ostonak?

AZ pestis Istennek közönséges ostora, mellyel az bűnért egész várost, tartománit avagi nemzetiséget, Angiali avagi czillagi által, büntet, hogi meg esmerjék vétkeket az emberek és poenitenciat tarczanak.

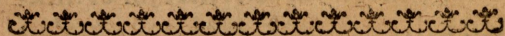
Ez szent írásból szedegetet nihani ígék, értelmesen meg tanítanak minket az pestisnek valóságára, vagi természetire és tulajdonágára. Először Istennek közönséges ostorának mondatik: mert semmi ostorával Isten giakortáb nem feniegeti az népet, mint ezzel s. az fegiverrel és ehféggel. Tovabba közönséges ostor ez: mert né egy sem két ember suita-

tik

tik vele; hanem egész társaság, város, tartomani avagi nemzetiség. Mondatik harmadfor közönségesnek ezértis, mert személt válogatas nélkül mind aggot, ifiat, szűzeket, házasokat, nemesséket, nemteleneket, also, közép és felső renden lévőket, kikre Istentől küldetik, egjáránt czapdos. Negiedszer mégis közönségesnek mondatik, nem az időre nézve, mint ha mind télbe niárba, és minden esztendőbe, szűnetlen dühösködnék, mint az első bűnért reank származot halál; hanem hogi mind hívekkel hitetlenekkel köz. Melliet jól esűnkben kell tartanunk azoknak oktalan vélekedések ellen, kik tagadgiak, hogi az pestisben csak egy keresztyén emberis meg halna. Minekökaért aszt állattíák, hogi ezek közül senkit sem harang szoval, sem ehféllel, sem egiebb tistefléges pompával

Apoc. 9.
18, 19, 20,
21.

pával nem illik el remetni. Holott láttuk, hogi giakorta az leg listentelenbek és latrabbak hagiatatnak meg, és (mint sz. Iános bizonjittia) az jambor, szeléd erkölczű, Istenes hívek (kik közzé ez őszszel Istenben el nyugot Ionas Andrasis, minden jo Patronusoknak tüköre, méltán számlaltathatik) el szedegeteknek. Mert tudni illik az mint szoktunk szollani: Az aszu fa mellet az niersis megég. Iollehet ez sincz történetből; hanem Istennek gondviseleséből.

HARMADIK RÉSZ.

Honnét származik az dőghalál?
és mit használ eszt tudni?

EZ előt való réseczkében az dőghalált Isten oltoranak jelentem
len.

lenni: meliből ez kérdésre köniű megfelelni. Azért eszt esztünkben vevén lassuk, mit hasznallion minékünk, hogi eszt tudgiuk és hiszük. Két kivalképpen való hasznait találjuk ennek fel: meliek közzül edgők az hitetlenekre tartozik, és az Istennek igasságot adgia előnkben minékünk: Masik az híveket illeri, és Istennek nagi irgalmasságot mutogattia.

Az hitetleneknek ennijben hasznos, hogi az kik közzülők nagi testi giönörűségben és bátorfagban bemerűltenek, azokat intri, hogi látvan vagi halvan Istennek fel huzot karjat és két élő ki vont fegiverét, meg rettenniének és meg térjenek. Hae gi Urnak vagi Fejedelemnek feniegetésre (főképpen ha ellenünk előkészitetet oltorat láttuk) meg szoktunk szeppenni: menijvel inkább ez urak.

Uraknak Uranak, és királiok királia:
 Hebr. 12. nak, ki meg emészto tűznek mond-
 29. atik, haragus tekintetűt nem kell tré-
 fanak vélnünk? Rettenetes dolog
 az Isten kezében esni, aszt mondgia
 Hebr. 10. szent Pal. Tovabba ezen igéczkék
 31. asztis előnkben adgiak, meli nehéz
 az bűnösnek el szaladni az meg ha-
 ragut és meg busult Istennek ostora
 alol. Sok erős tömlőczőket, melliek
 ugian meg bomolhatatlanoknak itél-
 sethetnének, meg ásnak és bontnak
 az rabok, és más tartomaniban sza-
 ladvan meg menekednek; de az kí
 ellen az Iehova kí nyitotta és fel e-
 melte kezeit, lehetetlen, hogi el sza-
 ladgion. Senki az én kezemből az
 istentelent kí nem veheti, aszt mond-
 Psal. 10. gia ő maga szent David által. Mert
 22. minden tartományiok övé, ő mind ez
 Ps. 47. 3. széles földnek királia: ő mindenűt
 1. Reg. 2. 27. jelen vagion: őtet mindazáltal, sem
 Chron. 6. 18. az Eg

az Eg, sem az Egeknek egei nem fog-
 hattiak bē: ő néki az meniország ű-
 lő széke, és az föld lábainak sámolía.
 Ennek az menniei seregek mind job-
 s mind bal felől udvart állanak. Ez
 az földnek minden lakosira néz az
 Egből, az ő lako házának székiből,
 és nem csak szemléli minden czele-
 kedeteket; hanem szívek gondola-
 titis által láttia. Vallion el reitezhe-
 tiké (aszt mondgia az élő Isten) va-
 laki az reitek heliben, hogi én ne lás-
 sam: vallion nem töltömē bē az Eget
 és földet: De ha fíntēn Isten előt ugi
 el futhatna avagi buhatnais, mint ez
 világi bírák előt (az miképpen Adá
 és Éva az kertben hitették vala el
 magokkal, és miként az hitetlenekis
 igiekeznek az ítélet napian czele-
 kedni) ha sem Angial, sem ember,
 sem egiéb teremtet állat nem találná.
 Is aszt fel: mindazáltal oli három po-

Esa. 66.

1.

Ag. 7.

49.

1. Reg. 22

19.

Pl. 33. 13.

14.

Ierem. 23

24.

&

cap. 32.

26. 27.

Gen. 3. 24

Luc. 23.

50.

roszlok járnak mindenűt az bűnös-
fel, kik niakát erős vas lánczokkal
czatlották magokhoz, hogi soha az-
oktúl el nem szaladhatnak. Ez po-
roszloknak edgőket Híterlenségnek
hiják, masikat Gonosz lelki esmér-
nek, harmadikat Bórdögnek. Ezek
az Istennek tömlőcz tarroí és Berte-
ni: kik minden hiba nélkül elő állat-
tiak az rájok bizot rabokat, valami-
kor az Ur akaria és paranczollia. Oh
szegényi fereg hát mit vergődöl? ki
előt fucz, és hova? ki végezéset és
tanáczat akarod futasoddal el bonta-
ni? Sőt inkább huniaskodgiál le és téri
meg, és az te Teremtődnek felőled
való végezéset készen váriád.

Az híveknekis hasznos eszt tud-
ni: mert nekik nagy vígasztalásokra
szolgál. Kik mihelt halliak, hogi ez
Isten ostroma legien, mindgiárt igi gon-
dolkodhatnak magokban: Az Isten
minc-

minékünk édes Atiánk: tehát ez o-
stromát nem az mi veszedelmünkre
vötte kezében. Ha szinten meg sui-
tolis vele minket; mindazáltal asztis
javunkra fordittia. Ennek el hitelé-
re bennünket az önnön maga eskü-
véssel tör Atiai igéreti kényszerűnek.
En leszek (mond az Isten, Salamon
és Jakob képében, minden híveknek)
ő néki Attia, és ő leszen énnekem fi-
am. Ki ha mikoron gonoszul czele-
kefik, meg feníjtem őtet emberi ves-
sével, és emberek fiainak büntet-
sekkel: mindazáltal irgalmassagomat
meg nem vonszom tőle. Ne féli oh
én szolgám Jakob (aszt mondgiá az
Ur: mert én te veled vagiók. El fo-
giatom mind az Nemzetsegeket, kik
közzé ki vetettelek tégedet; de té-
ged el nem fogiatlak; hanem megh-
verlek ítéletben, és mindenestül ki
nem váglak. Az Urnak szemei vad-

2. Sam. 7
14, 15

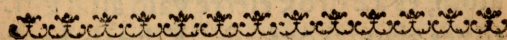
Ier. 30
10, 11
&
cap. 46
28.

Psalm. 34.
18, 21, 22.

nak az ötet felőkön, és az ő irgalmas-
ságában bizokon. Hogi meg szaba-
dicza haláltul az ő lelkeket, és el tar-
cza őket az éhségben. Tábori jár az
Urnak Angiála az ötet felők kör-
niül, és meg szabadítja őket. Meg-
őrzi minden czontokat az igazak-
nak: azok között meg nem ronta-
tik csak edgűs. Az hitelent pedig
meg öli az gonofság: és az kik gű-
lölik az igazat, el vesnek. Az ő fű-
niaival fedez be tégedet: és az ő fű-
niai alat leszen neked oltalmad. Pa-
íz az ő igaz igéreti. Ne féli az éieli
rettegéstül, és az nappal röpülő nől-
tul. Ne féli az éczakai kegyetlenség
dögtül, és az délben pusztító Dögha-
láltul. Ha el esnek te mellőled eze-
ren, és jobb kéz felől tíz ezeren: mind
azáltal te hozzád nem közelget. Az
híveknek meg hajok szalás számán
vagon, és el nem veszhetnek meg
csak

Matt. 10.
30.
Luc. 11, 18

csak azokis. De ki gőznē az Isten-
nek bátorító és biztató igéretekkal
telles beszédit it mind elő fámlálnic
Melliekhez az keresztién ember mé-
résben támaszkodhatik, hogi nem
mint akar meli kő szálhozis.

NEGIEDIK RÉSZ.

Menijvel lehet jobban dolgok az
meg tért híveknek az hitetle-
neknél az Döghalálkor?

Mivelhogi az harmadik részben
aszt láttatunk állatni, hogi na-
giob jó származzék az hívekre az
Döghalálból, hogi nem mint az hi-
tetlenekre, innét igi okoskodhatná-
nak ellenünk: Az pestis mind jokat
gonoszokat ki giomlál: Annakoká-
ért edgűjik felnek sem lehet jobban

vagi roszszabul az pestiskor dolga. Melire mi aszt felellük, hogi noha az hívekítés el hordgia az pestis; de nem ugi, mintha ez által az hívekítés büntetettnek, ugi mint kiknek ez által czendes nyugodalom, kedves álom, és az örök életre való által költözés ajándékoztatik. Kiknek halálok meg Isten előtis böczületes; de az hitetlenekre képest kétferes büntetés. Mert először minden giontörűsegtül meg fosztia őket, annakfelette az Gehennának meg olthatatlan langiárais vezetí. Ha mikor az népet szedegeti el Isten az Döghalál által, akkor nem csak mind azokat bünteti, az kik el szedegetetnek; hanem az Kiraliokat, Fejedelmeket és fő fő rendeket; kik ez életben meg maradnak: miképpen ez csak a David példajabolis ki teczik. kinek büneért meg verte vala Isten az népet.

Mel-

Inh. 11. 11
Act. 7. 59.
Apo. 2. 10
Ioh. 5. 24
Rom. 6. 11
Psal. 116.

15.

2. Sam.
24. 17.

Melliet eszében vévén szent David nagt szorgalmatoson esedezik érte az Ur előt. Imé ugimond, én vétkeztem, és én czelekettem hamissagot: ezek pedig ollianok, mint az báraníok, mit vetettenek? Kérlek inkább az te kezed fordullion én ellenem, és az én Atiám háza ellen. Hasonlóképpen Eli papnak (kiaz Izraélnek negiven esztendeig volt bíraja) két fiainak gonossagokért az egész népet bűnteté Isten meg, az Philisteusok fegívere által, s az friginek ládájatis kezében adá az ellenfegnek. Achab királi bálvaniozásaértis az egész Izraél orszaga vereték meg szárazsaggal és éhséggel. Senacherib káromlo beszédiért az népet törle Isten el ez hitetlen kiralinak. Visont, mikor az fő rendeket, erős ferfiakat, tudos, bölcz embereket, jó és hü tanácza dokot, igaz lelki pasztorokat, és az

1. Sam. 2
18.

1. Reg. 19
18.

2. Reg. 19
35.

Esa. 37. 36

B 4

niáj

niái kőrnül serénien vigiázokat,
kezdí az pestis el hordani, akkor az
nép büntetődik: mint eszt, Istennek
tuláidon feniegetéséből, könnyen e-
szünkben vehettiük. Imé (aſt mond-
gía az seregeknek Ura Iſtene) el ve-
szem Ierufalemből és Iudából az ha-
talmast, az hadakozot, az bírot, az
Prophétat, az jövendő dolgoknak
meg látoját: az vén embert, az ötven-
edes hadnagiot, az böczületeſt, a ta-
náczoſt, a tudos embert, és az ékeſen
szollokat. Es adok nékiek gyerme-
k Feiedelmeket, és az gyermekek és
szolgák uralkodnak ő raitok. Kik-
nek uralkodások meli nagí niomor-
gatásara legien az népnek, meg je-
lenti Iſten Eſaiás által ez rövid ígék-
ben: Ekképpen (tudni illik ha az
gyermekek kezdnek uralkodni) az
köſſég közöt edgíjk az másikat, az e-
rősb az erőtlentet, meg niomorittia.

Mivel-

Eſa. 3. 2.
3. 4. 5. 6.

Mivelhogí az gyermeknek nagíob
gondgía lévén az játékokra, eſeſe de-
rek dolgoknak el igazgatásara nem
érkezik s nemis tud. Annak felette
az gyermek az vénen, és az el veter
alá valo az tiszteletes emberen ural-
kodik: mennél mi lehet nagíob viſ-
ſza fordultſág? Ha mikor valami or-
szág dolgának igazgatásához kezd-
is, hátra hagivan az eſzes vén taná-
czokat, az magával edgíűt nevelte-
tet Iſiaczkaknak goromba tanáczo-
kat veſzi elő, mint Roboam: melliért
ez illietének mind magokra s mind
országokra giakorta nagí veſzedel-
met hoznak.

meg
mennél
M. N.1. Reg. 12
10.

Az szolgáknak pedig az népen,
s főképpen az szabad személieken,
valo uralkodások meli keſerves és
ſzenvedhetetlen legien, eszünkben
vehettiük czak imez versbőlis

Asperius nihil est misero, cum surgit in altum.

Az az,

B 5

Sem-

Semmi vadab, kegyetlemb, avagi
fzenvedhetetlemb ninczen, mint az
szegéniszlolgai rendből nagi méltos-
sagra emelteret ember, főképpen ha
uránis birodalma lehet. Példa erre
az Isachar nemzettségéből való Ba-
afa. ki midőn uralkodni kezdet vol-
na, hatalmat vevén az urán, Náda-
bon, az Israhél királian, nem elégedék
meg csak az királi halálával; hanem
Ieroboamnakis, az Nadab Attiának
hazán szörniű kegyetlenéget czele-
kedék. Egész háza népet le vágá, és
csak egilelket sem hagja meg ben-
nek. Nem ok nélkül panaszolkodik
olí keservefen Ieremias Prophetais
az szolgáknak uralkodásokrol. Az
szolgák uralkottak, ugimond, mi rai-
tunk: nem volt, ki minket azoknak
kezekből meg szabaditana. Meg kó-
stolra volt Istennek ez szent embere,
mi izú legien az szolgáknak birodal-
mok.

1. Reg. 15.
29.

Thren.
3. 6.

mok. Eliseus Prophetá csak érti I-
steni jelentésből, hagi jövendőben
Hazaél az szolgai állapotból kiráji
méltosagra emeltetnék és nagi dő-
hősséggel igiékeznék az Israhél fia-
nak veszedelmekre: hagi városit
meg égetné: Isiait fegiverrel le vá-
gatná: az kisdéd gyermeceket föld-
höz veretné és az terhes afzoniállat-
it két felé vagdaltatná: meg sem tar-
toztathattia meg magát ez nagi szent
jambor; hanem el fakad sirva Hazaél
elő, és nagi zokogással prophetalia
eszt meg neki. Az pogániók histo-
riájábanis ha bē tekintünk, elég pē-
dát találunk az szolgáknak, kik urok-
on hatalmat vehettek, avagi csak fet-
lieb emeltetnekis, irtalmatlan és
kőniörületlen voltakrol. Nagi ha-
talmas Monarchak orszaglasoktul,
szolgák miat, meg fosztattak avagi
megis őlettek: egész birodalmok, mel-
lick

2. Reg. 3.
25, 27, 28.

Iust. I. 1.

Idem
Ibidem,Curtius
Iustinus
lib. XI.Iustinus
lib. XII.

liek gőzheretleneknek ítéltethetnek vala, ezek miat, el változtanak, fel fordultanak, avagi nagí veszedelmekben forogtanak. Bizoniság erre első legien Sardanapalus. ki ellen pártot ütven egí Arbačius nevű folgája, mind életétül birodalmatul meg fosztá. Aszyages, az Mediai kirali, Harpagus nevű szolgájanak árultatása által, meg fogaték és országabol ki rekeszteték. Darius, kinek halálát meg ellenfegeis siratta, maga szolgáitul kémelletlenül meg marcsongattaték és meg öletteték. Nagí Sándort, kinek az hadakozásban való bölcseségét és szerenczéjét mind ez világ czudállia vala, s ezokáért nem is mer vala immár senki ellene meg csak meghis moczanni, Cassander, Thessalus, Philep és Iolas folgai veszték el megeggl. Igi az Assyriai birodalom az Medusokra, az Medusokról

okrol az Persakra, ezekről az Macedoniáikra fordítaték és megis rontaték az szolgák miat: de főképpen osztán Sándor halála után ugian el tépeték és szaggattaték. Az Romai birodalom sem kiczin veszedelmekben forgot giakorta az szolgák miat, mint eszt bőségesen fel jedzették mind Görög és Deák historicusok. Mint jára régenten, az szolgák miat, Tyrus? Erős és hatalmas város vala ez, tellies vitéz hadakozo néppel, melliet meg a Persak birodalma sem ronthatá, sok ideig ellene valo hadakozásávalis, megh, hirtelē meg romla az szolgák miat. Ezek látvan, hogi az Tyrusbeliek, az hoszszu hadakozásban, meg erőtlennettek és kevesettek volna, és hogi ők sokkal többen volnának az Nemességnél, egikor urok ellen pártot ütven bē rohanak az városban, aszt meg veszik: az c-

Iust. lib.
12.

In lib. 2

az egész Nemességet minden szabados kösséggel egietemben fegíverre hánniak, az után ki ki uranak házat és feleségét el foglalja. Ehez hasonló historiat hoz elő a Schytiaiak folgairolis ezen Historicus. Közikben illik ezeknek amaz hitetlen Aegyptus nevű folgajais az nevezetes Görög Agamemnon kiralinak. ki hogi az kiraliságot maganak koporíthassa, az ő uranak nem kedveze, hanem meg ölé. Ehez hasonló volt Phocas, az diczêretes Mauricius Czaſarnak előőr folgaia, az után hohéra mind maganak s mind feleségének, gyermekinek. De mi haszna több példakat ide öszve hordani? holot ez mi üdönkis elég bizonyítag erre, akar meli felé tekinczünk. Az mostan job és vitêzeb, az ki ura ellen méréfzen szolhat és pártot űthet. Ha kinek pedig annij erele és bátorſaga nem

nem lehet, csak hara megé gíalazhassais, ugian hízik vele. Vadnak olí Istentelen lator szolgák, kik ha életékben, sem nielvekkkel, sem czelekedetekkel, nem tölthetik ki urokon boszuíokat, meg az holt testekenis, ha szem-űgiet vehetnek dűhűskűdnek. orrokat verik: orczaiokat czapdossak: labokkal rugodozzák tapodgiak: nialokkal pűgdűssik, szidgiak, rutolliak. Illietűn urokat gíalazó, rosz, alávalo folgakat enis esmértem, s kűnives szemmelis nêztem egikor meltatlan czelekedeteket. de mit czudalkozunk ezen? holot meg az lűgiis (az mint szoktak mondani) m̄r az meg holt orofzlannial ingerkedni.

Errűl azért kellettűk ilí bű befűdel szollanom, hogi meg mutassam, meli nagí ostora legien Istennek azon az városon avagi tartomanion, meli-

meliből elszedegeti az fő fő, okos
rendeket, és gyermekek, avagy szol-
gák között állat eleikben gondvise-
lőket. Az minéműektől hoga az mi
házánkat, az irgalmas Isten meg ol-
talmazza, melto érrel nappal előtte
esedeznünk. Iollehet mostis sok giő-
keres Urak és fő rendek suhaitások-
kal jelentik, hoga némeli hitvan el-
veremedet szolgák Törökké lévén,
vagi egiebb vallásra álván, azoknak
nem csak paranczolnak, kiker az e-
lőt uraltanak; hanem ugian boszszu-
sagokra és romlatokra is igiekeznek.
Nem oka nélkül intí tehát szent Pal-
Timotheust, hoga legienek köniör-
gések, kérések, imatkozasok és hálá-
adatok minden emberekért, nevezet
szerént pedig az királiekért és min-
den méltóságban helihezettetekért.
Okat adgia, hoga (ugímond) czen-
des és nyugodalmas étellel éllünk,
min-

1. Tim. 2.

1, 2, 3.

minden Isteni felelemmel és tisztel-
seggel. Minémű életnek nemét nem
remélhetünk az szolgai bírodalom-
ban. Nagi áldásul igéri Isten az ő né-
pének, hoga bemenendnek Ierusalé-
nek kapuin az Dávidnak magvából
való királiek: kik ülnek az ő széki-
ben, szekereken és lovakon ülén
mind ő, s mind az ő szolgai és népe.
Illik tehát őket minékünk is böczü-
letben tartanunk, és érettek köniör-
rögnünk, nem gialáznunk, sem rá-
galmaznunk meg hátok megéis: sok-
kal inkább nem jó előmeneteleket
bánnunk és irigilenünk, és életek-
nek el fogiásara igiekeznünk. Mert
mikeppen az ő életek, és szerenczés
állapattok, boldogságára vagion az
országok: azonképpen szorongatta-
tásokat és halálokat giakorta nagí vál-
tozás és romlás fokta követni. De ez
Isten előtt, az királiekért, való esedezés

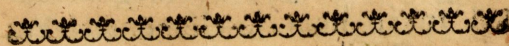
C

ugl

ugi lehet átitatós és foganatos, ha
 ő is jó pastor és kegyes Atria módjá-
 ra viseli magát, hogy ne niuzza meg
 az juhokat; hanem csak nyírja és kö-
 vér mezőn legelteffe. Neis faczarja
 ki el annyra minden tejes nedvesse-
 gét, mint amaz Dametas nevű Vir-
 gilius bérés juhásza, mert így

Virgil.
 Ael. 3.

Tum succus pecori, tum lac subducitur agnis.
 Magok el fonniadnak és fűradnak, s
 a báranikáknak is el vitetnek az ő ele-
 delekre és fel nevelésekre való teiek.

ÖTÖDIK RÉSZ.

Az Angialok eszközi Istennek az
 pestisnek reánk való boczáta-
 sában.

MINEkutánna meg bizonyítottuk
 azt is, hogy mikor Isten az
 eszes

eszes és jambor Kiraliokat, Fejedel-
 meket Döghalál által ki izolit, nem
 őket bünteti; hanem az országot:
 immár következnek az eszközök-
 is, mellic által Isten ez sullios ostor-
 át reánk szokta küldeni. Ezek, aszt
 mondok az Döghalálnak magiara-
 zattiában hogi, Angialok és czilla-
 gok. Hogi az Angialok által vité-
 sek véghez ez akarattia Istennek,
 meg bizonyítatik csak az szent Da-
 vid idejébéli czapásbolis: holot nyí-
 ván mondja az szent historia, hogi
 az Angial ölte az népet. Hasonlo
 historiát olvasunk Ezechias királi i-
 deiről: kinek kőniörgése re Isten el
 boczátván Angialát, egi éiel száz
 niolczván őt ezért vágata le az As-
 syriabelieknek táborokban. Mert
 ezis igaz Döghalál volt, mint az Ae-
 gyptusbélieknek első szűletteknek
 meg öletése is. Nemis vonson min-

2. Sam.
 24. 16, 17

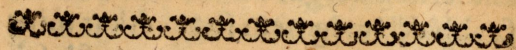
2. Reg. 19
 35-
 Isa. 37. 36

Exod. 12
 29

ket az szent irás ez értelemről el av-
val, hogi vágást emleget. le vágá, ugi
mond, az Urnak Angiála. Mert u-
gian egi Döghalál sem lehet vágás a-
vagi sebhetés nélkül: jol lehet ez bel-
ső értelemmel, avagi hasonlatossag
által mondatik vágásnak. Sőt ha tu-
laidon jedzése szerént akariukis ez
igét venni, igazan mondgiuk, hogi
minden Döghalál vágás és sebhetés
által következik. Igen ritkán láttunk
Döghalállal megholt embert, kinek
kívül, testének valami részén, vagi
pokol var, vagi kelevéni, vagi vala-
mi tűzesség, avagi más egiéb jegi né
volna. Ha kin pedig semmi eféle jel
ninczen, dühöseb annak a pestise.
Mert vagi a feiében szorult annak
mérge, és ez hamar el veszi az beteg-
nek esztét és életét: vagi az fivére ro-
han és hirtelen el niomia. Es eszt
belső sebhetésnek avagi vágásnak
mond-

mondhattiuk? Nemis külömben
vagian az Dögtül meg körniékezet
embernek dolga, mint annak, kit az
szablia éli meg nem fog. Akar mint
vágjak a felét; de ugián nem esik seb-
raita, hanem vagi csak meg kékül a
helie, vagi meg dagad. Igi jár az dö-
gös emberis, mivel hogi az Angialok
és czillagok fegivere, az testre néz-
ve, nem eles, hanem tompa; de mind
azáltal igen hathato és merges. Ugiá
ezen igével él az David ideiben löt
pestisnek meg iratásában is az szent ^{2. Sam.}
Lélek. Meli czapást noha Döghalál. ^{24. 17.}
nakis nevez; de asztis mondgiá, hogi
az Angial vágia vala az népet. De
mint hogi keveset használ aszt tud-
nunk, avagi nem tudnunk, miczoda
fegiver legyen az, és miképpen vág-
ion vele az Angial, elég ha nem
vötte mind fejeket, vagi nem vagta
ketté, az kiket vágot. Annakokáért

Az Pestisről valo
ennek békét hagván térünk az de-
rekasb dologra.

HATODIK RÉSZ.

Az czillagokis eszközi Istennek
az pestisnek reánk valo szá-
lításában.

AZ mindeneknél tagadhatatlan
dolog kik keresztiéneknek hi-
vatatnak, és az szent írásnak hitelt
adnak, hogi Angiál által, ugi mint
eszközzel, élt Isten az Döghalálnak
emberekre valo el boczatasban. De
aszt nehezebb el hitetni, hogi az czil-
lagokis eszközi lehessenek Istennek
ez czapásának véghez vitelében:
minthogí meg az természet magia-
rázok és Orvos Doctorok sem ed-
giczhettenek meg ez ideig. Azére
hogi

hogi azoknak, kik eszt ragadgiák,
kételkedéseket szivekből job mod-
giával ki giomlálhassuk, szükség el-
lenvetéseknek kévéit meg ütöget-
nünk, és ha mi ártalmas magok belé
szorultanak, ki rázogatnunk.

Először vesznék erősséget az I-
stennek tilalmából, ki aszt paran-
czollia, hogi ne fellünk az Egi je-
lektől: Tehát (igi okoskodnak in-
net) ninczen semmi hatalmok rái-
tunk az czillagoknak: mivelhogi
csak attul illik felnünk, az minék ha-
ralma vagion, avagi lehet, raitunk.
Meli erősség eginihániképpen meg
haniatlot. Mert először nem czilla-
gokat emleget it az Ur Isten; hanem
Egi jeleket. Vadnak pedig oli Egi je-
lek, mellick sem jót, sem gonoszt nem
jegieznek, minémű az villám mo-
don az levegő Egben meg giult és
hirtelen el enieszet rüz: melliet az

ELLEN-
VETES-
lerem-
10. 2.

FEL-
LET.
1.

goromba kösség czillag le esésele
nevezet. Ettől és ezekhez hasonlok-
tul hában rettegünk bezzeg: mert
ninczen raitunk semmi hatalmok.
Nem következik azért ez semmi-
képpen: Nem kell az Egi jelektől
felünk: Tehát a czillagoknak sem-
mi hatalmok ninczen raitunk. Ma-
fodszor ez sem következik: Nem kel-
felünk az czillagoknak erejektől:
Annakokáért ninczen ezeknek az-
mi bennünk való munkálkodásra
semmi erejek és hatalmok. Minthogy
ez sem következik. Nem kell fel-
ünk (szolgai felelemmel tudni il-
lik) az Istentől, mint ki az Christus
által nekünk meg békeltetet, és sze-
relmes Ariánká lór: Hát semmi ere-
je és hatalma ninczen nékie mi rai-
tunk. Vagion bizoniara Istentől,
meg az teremtskor, erő az Egben
és czillagokban óltatva: meli által
min-

minden ide alá való teremtet állatok-
ban munkálkodnak mostanis. Nem
azért nem kell tehát tőlök felünk,
mintha raitunk semmi hatalmok, nem
volna, hanem hogi, hatalmában le-
vén ökis Istennek, kiből tökéletes
reménységünket helihezettünk, meg
tartoztathattia ő Felsege, avagi ro-
lunk el fordíthattia ártalmas fenie-
getéseket. Eszt bizonyittia amaz kö-
zönleges vers:

Astra regunt homines; sed Deus astra regit.

Az czillagoknak hatalmok vagion
az embereken; de Istennek viszont
hatalma vagion ő raitokis. Sőt maíd
hasonlo hatalom tulajdonítatik az
czillagokon az bölczeknekis:

———— *Sapiens dominabitur astris.*

Az bölcz ember uralkodik (aszt
mondgiak) az czillagokon. Meli
nemis lehetetlen. Mert ha meg tud-
hattia az ő fogantatásának és szüle-

tesznek idején való el helyhezteté-
sekből az czillagoknak, hagi ötet a-
kaszto fával fenyegeti az Mercurius,
ugt mint kibén az lopo természetet
bé oltotta: vagi niással, horoggal, ke-
rékkel, fő vétellel etc. az Mars és Sa-
turnus, mivel hagi tolvaifagra ha-
lando természettel béliegeztetet meg-
tűlők: vagi nagi szégien vallással és
veszedelmekkel hezgeti Venus, mint
kít merges nőlaival meg sebheter és
bírodalma alá hodoltatot. Ha, mon-
dom, ezeket eszében veszi az bölcz
ember, jofzagos czelekedetekben
foglallia magát, és, abban magát min-
den erejével giakorolvan, ellenek
tőrekedik az ő veszedelmére igieke-
ző czillagoknak, és őket meg is giő-
zi. Illien dolgot olvasunk Socrates
ról: kinek természetit midőn egi
Physiognomus, testének állasabol, és
homlokán s orczáján levő vonások-
bol,

bol, avagi lineákból, az mint kiáb-
rázolta volt az képiro, meg esmerte
volna, tompa és ostoba elméiűnek,
részegefsnek, buia és fertelmes életű-
nek monda lenni ez nagi jambor és
ártatlan bölcz embert. Socratesnek
barati és tanítvánj ebben igen meg-
űrközwén (kik az ő bölczezségét és
fegiheterlen életét meg tapasztolták
vala) el haragvának, és csak nem
nagi verefegh lőn jutalma ez igaz
mondo Physiognomusnak. Ez dol-
got tudtara adván Socratesnek, le-
czillapíta azoknak fel háborodat el-
méieket, nem átalvan előtűk aszt
nőlván meg vallani, hagi igazat mő-
dot volna felőle az á természet vizgá-
lo bölcz. Mert ő az czillagoknak
körniűlőtte való forgolodások és
béliegezések miat, ugian ollian ter-
mészetű volna; de az bölczezségnek
giakorlása által rontotta meg ezek-
nek

nek erejeket és ártalmas rendeléseket. Themistoclesről is (ki osztán igen nevezetes emberről volt Görög országban) azt írják, hogy Iliab korában csak az részegeskedésekben, robzodás és buja életben töltötte idejét. Végezetre midőn meg halotta volna, hogy Miltiades, az Görögök egyik fő kapitányok, avagy hadi Fejedelmek, nagy győzedelmet vőtt volna az ellenfele, senki az után őtet hivatkozásban, avagy egiér hozzátá illelten dologban foglalatoskodni nem találta. Kint midőn kérdenék, honnét volna ez ő hirtelen való meg változása? azt felelő, hogy az Miltiades győzedelmének emlékeztire emeltetett oszlop nem hági neki nyugodni és alunni. Így az jó hírnek névnek diczértes kívánsága meg gőgöztotta, és ki metélte belőle az undok fehéres kelevényeknek, az

hivol-

hivolkodo életnek, fene vad hufait: melliekkal őtet az neki gonoszara igiekező Planetak meg vesztegettek volt. Egi Philosophus felől olvassuk, hogy midőn semere vetették volna szegénységét, és hában valónak mondanak minden bölcseséget, úgy mint meli őtet ki nem emelhetné az szegénységnek sáros fertőiből, nem mentégeti akkor semmivel magát, hanem az czillagokat meg tekintti. Ezekből meg esmérven, hogy az olainak igen lassu termése lenne az következendő esztendőben, sok olait szerez az előt, az bő és olcsó időben: meliből osztán az szükségnek ideien nagy summa pénzt gőgözt. Eszt meg mutatvan annak, az ki őtet pirongattia és tudományát czufollia való, aztis meg bizonyítja, hogy legien az czillagoknak ereiek ez itt a

at lévőknak igazgatófokra, s aztis meg

meg mutatá, hogi az bölcsesség egi-
nesb és bizonyosb utat mutat az gaz-
dagfagnak fel keresésére minden e-
giéb elzűzőknél.

II.

HARMadszor megis, ez sem kö-
vetkezik: Az igaz Israélitáknak, I-
sten népének (mert azokat inti az
elő hozot helien az Ur) nem kell az
Egbéli jelektől felni: Tehát egiéb-
nek sem illik felni senkinek. Mert
felnek az pogániok, az miképpen
mondgia Isten ugyan ott: felnek az-
okis, kiknek semmi bizodalnok nin-
czen az Urban. Ugyanis hogi ne ret-
tegnének ezek az Egi jelektől, holot
meg ottis nagj felelemben vadnak, a
hol semmi felelem ninczen, aſt mōd-
gia szent David. De ezeknek felet-
te azokis mēltān feltének, kiket Isten
az Egnak czillaginak rabságában a-
dot volt, mint hatalmas ereit alāt
niomorgo rabok: kikről emlekezik

Szent

Aa. 7.
42.
1V.

Szent István. Negiedszer ez intéssel
nem aſzt akarja Isten jelenteni, hogi
semmi oka nem volna, melire nézve
felnenk; hanem a Sidokat, mint meg-
űedet nepet, vigasztallia és báorit-
tia. Hogi ez igi legien, meg teczik
ezen prophetanak írásabol. Mig az
Egen való állatoknak áldoztunk, aſt
mondgiák ezek, bē tōltūnk kenie-
rekkel: gionidrűsegbē nagiban vol-
tunk és semmi gonofzt nem lártunk.
Mi űddőtől fogva pedig nem kezdet-
tunk azoknak áldozni, minden nél-
kül szűkölkōdūnk, az fegiyertől és
Dōghaláltul meg emēsztetūnk. Mi-
nekokáért az Isteni felelmet el hagi-
van ezeket kezdék rettegni, és meg-
torkolvān meg az Prophetatis nagj
nűjlvān és mēreszen kiáltiák, hogi
nem halgattiak meg, az mit Isten kē-
pében nekik mond az Propheta; ha-
nem magok akarattiat követvén az

Eghi

Jer. 44.
17, 18, 19Psal. 53.
6.

Malac. 3.
13. 14.

Eghíállatoknak fognak áldozni. Há-
sonlo dühösséggel kiáltiák Malachi-
asnál. Heában szolgáltunk, aszt
mondyiák, Istennek. Mi haszna va-
gion, hagi az ő törvényét őriztük, és
alazatoson viseltük magunkat az se-
regeknek Ura előtt? sőt boldogbak-
nak mondgiák az kevélieket. Azért
Isten vissza akar van őket ez hitvan és
híttelen Izándékrol vonni, biztattia,
hagi az Egi jelektől szintén ugi ne
felliének, mint az emberi kézzel czi-
nált bálvanioktul, csak hagi tudni
illik az ő félelmét viselliék előttök,
és ő hozzaia ragazkodgianak. Mint
ha igi follana; Iollehet minden föld
alat és föld felet lévőkkben vagion az
Egnek és czillagoknak hathato ere-
iek; mindazaltal azoknak fenlege-
tő jeleitől semmit ne fellietek, csak
kövessetek engemet: mert ennékem
azokonis hatalmam vagion, és ugi i-
gazga-

gazgatom őket, a miképpen akarom.
Mikor kedvem tartia, be burítom az
Egeket, és azokon lévő czillagokat
be serétitem. Az napot köddel be fo-
gom, és az Egen minden világosító
világosságokat be serétítek. Az Eg-
eknek czillaginak, és az bokros czil-
lagoknak világosságok nem fenlik:
az fel rámadot Nap homálios lefen:
az Holdnak világa sem lefen fenies.
Az Nap serétséggé válik, és az Hold
vérré. Ha akarom, meg állatom az
Egnek forgását, és ha akarom, víz-
sza rántom menésében, avagi oli ke-
mennie tészem, mint az vas és ercz.
Mert én teremtettem az Eget: én
meg számlálom az czillagoknak so-
kaságát, és mindeniknek nevet adok.
Az Napnak én szerzettem sátozt az
Egben: melínek melegsege előtt fen-
ki el nem reítezhetik. Mínekokáért
bírdetikis az Egek az én diczősege-

Ezec. 32.
7. 8.

Esa. 13. 16

Isa. 2. 31

Isa. 10. 12
2. Reg. 20II.
2 Chr. 3224.
Esa. 38. 8.Lev. 26.
19.Deut. 28.
23.Psa. 146.
6.Psa. 147. 4
Psa. 19. 16

met: és az én kezeimnek munkáját hirdeti amaz ki terjesztet erőfleg.

Psa. 148.

148.

Díczérnek engemet az menniei állatok: és az Angyaloknak minden serege fel magasztal engemet. Díczóit engemet az Nap és az Hold, és minden fényes czillagok: az magaságos Egek, és az Egen felül való vizek, díczérik az én nevemet. Azért ne féli s ne rettegi (oh Izraél!) azoktul, sokkal inkább az emberi kézzel csinált bálvanioktul; hanem féli én tőlem, ki mindenekkel bírok s engemet kövess. Így immár eléggé meg rontatot az első és főváb reménye, vagi erőflege az ellenkező felnek. Hoznak több okokatis elő, és ugyan bősegesen; de én mind csak az derekasit állatom elő azoknak egy seregben: (nem akarván sem az időt mindeniknek le jedzésével mulatni, sem ez kisdéd iráskát felettéb szaporitani)

ritani) hogi azokat meg gőzven és el oszlatván, ezekből az többjts meg hamisítathassanak.

MASODIK erőflegek azért ez: Az czillagokban semmi meg veszendő, avagi rothadando nincz, nem is moczkoltathatnak ők meg semminemű szénitül, avagi bűztül, az mint az bölcz Plato tanit: Tehát semmi képpen nem származhatik ő tőlök ide alá Döghalál; meli ő magában nem csak igen veszedelmes; de sok rufagokkalis meg vagion rakodva.

HARMADSZOR. Minden élő állatokra az czillagoktul származnak minden jók, aszt mondgia ezen Plato: Tehát bihetetlen, hogi azok volna okai az reánk szallo gonoszoknak, s azok között az Döghalálnak is. Mert ugyan azon egy dolog, nem lehet két egymással ellenkező czelekedeteknek alkotója avagi fer-

Az Pestisről való
zű oka. Az jó pedig és az gonosz
ellenkeznek egymással: Annakoká-
ért azon czillagoktól mind az két fe-
le nem származhatik.

NEGLEDszer. Mert ebből kö-
vetkeznék, hogi némelliek az czil-
lagok közöttül illetlenek, és mint egyi
fattiak, törvéni kívül valok, és go-
noszok, volnanak. (Azok tudni il-
lik, melliektől az gonoszok és sze-
renczetlenségek származnak.) Ném-
elliek pedig diczeretetek, és termé-
szet törvénie szerént valok, az az,
jok. Avagi hogi minden czillag né-
ha jó volna s néha rossz. De eszt al-
latni nagi istentelenség s nemis illik
az czillagoknak természetekhez.

EÖTÖDször. Mert ez értelem-
ből az jűne ki, hogi a czillagok nem
természet szerént; hanem csak az
történetről, vagi az vak szerencze-
ről vifeltetvén munkálodnak.

Hatod-

HATODször. Valami bē fog-
lallia, oltalmazza, és mint egyi lelke
az ittalat lévőőknek, attul ezekre ra-
gado gonosz Dög nem száll: De az
czillagok bē foglalliak és oltalmaz-
zák ez ide alá lévőöket; sőt ugian ele-
venítik, mint az lélek az testet. Az-
okáért nem vesztegetik ök ezeket
sem Döghalállal, sem egyéb veszedé-
lemmel.

HETEDször. Végezetre mert
ha az Egh és czillagok boczátana-
nak az Emberekre és az oktalan ál-
latokra Döghalalt ö magokis hason-
ló dögösök volnanak (mert, ezek-
nek értelmek szerént, más meg dög-
lőt állatrol fokot az Dög el ragadni.
Eszt pedig hinni képtelen: mert el-
lenkezik az szép és macula nélkül
való czillagoknak mi voltokkal és
természetekkel: Hát semmi uttal és
moddal nem tulajdoníthattuk az

D 3

Eg-

Egnek és czillagoknak az Döghalál; hanem heitesben mondhattuk annak okainak az földnek bűdös és meg veszet páráit, és az romlot természetet, meliben ugyan bē vagion oltatva az mérges Döghalál.

Ezek főveb okoskodást az ellenkező felnek: melliczek egy elsőben ugyan erőseknek és igazaknak láthatnanak; de ha őket szorgalmatoson meg vizsgáljuk, könnyű erőtlenséget kimutatnunk. Mínekokáért méltán czudálkozhatunk azon, hogy az Orvos Doctorok között is némelliczek, kik egyébképpen tudosok láthatnanak, illien erőtlenségre támaszkodván, ez balgarag értelmet követhetik. Nélvén igen elroshat fundamentomon építenek niavalások. Mert (hogy mindenikre csak rövid szóval meg felelliczek) jolleshet az Egben és czillagokban semmi oltat

fogiat

fogiatkozás nem találhatik, meli miatők meg rothadhatnak, meg veshetnek, avagi valami fertelmes undoksággal meg ferteztethetnének: ugyan okai lehetnek mindazáltal az Döghalálnak. Így sem az Istenben, sem az Angyalokban, ninczen esélyváltozásra való gíarloság; de ugyan meg kell azért engednünk, sőt vallanunk is, hogy Istentől boczáthatik reánk, és Angyal által vitétetik végben az Döghalál. Ez niháni igékkel minden most elő fámlalt ellenverésekre meg felelhetünk. Mert holott így okoskodnak harmadszor, hogy ahonnet minden jók származnak, onnet gonoszok, avagi veszedelmek, né származhatnak, és így következésképpen Döghalális. Erreis hasonlóképpen felelhetünk, hogy tudni illik minden jók az Istentől származnak ide alá, az mint szent Iakab Apostol

Iac. 1, 17

D 4

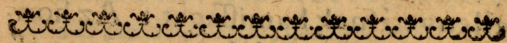
tanit;

Amos 3.
6.

tanít; de azonban az Döghalálás,
Fegíver, Ehség és egiéb czapások ő
Felfüggetül boczatatnak reánk. Hogi
ez igi legien, bizonyítja Amos Pro-
pheta. Vallion, igi izólvan, iészene
az városban oli gonosz avagi vesze-
delem, melliet az Ur nem szerzene.
Negiedszer, ez értelemből követ-
keznék, aszt mondgiák, vagi hogi
nem mind jok volnának az czilla-
gok: vagi hogi néha jok és az embe-
rekhez kegielmések, néha gonosfok
és veszedelmünkre igiekeznének.
Melire először csak aszt felelünk, az
mi emez köz versben bé foglaltatot:
Ipsa dies quandoq; parens, quandoq; noverca est.
Melliet Magiarul igi szoktunk ki
mondani: Nem minden nap Pap sai-
tia. Nem mindenkor süt ugianis
bennünket az Nap, sem nem vilá-
gosít mindenha; mindazáltal ő felőle
nem mondhattiuk aszt, hogi néha jo
s-né-

s-néha gonosz: aszt sem, hogi réz
szerént jo s-rész szerént gonosz vol-
na. Igi tagadhatatlan dolog (az mint
ez eléb megis bizonyítok) hogi mind
áldás, sanjargatás az Istentől vagion;
de távul legien tülünk, hogi két I-
stent állatnánk az Manichæusokkal,
kiknek edgijke jo, az másik gonosz
volna. Eörödször és hatodszor az
minémü erősségekkel akariák ez vé-
lekedést állatni, azokis ezen felele-
tekkal rontainak el. Sőt hasonlo-
képpen sántikál az utolsois: minek-
okaért azon szerént töretethetik meg
is. Mert ki nem vehetné eszében ez
ellenvetésnek hamissagát: Az hon-
nét szál az Döghalál az teremtet ál-
latokra, döögös az, és meg veszet ter-
mészettü. Ennek, mondom, hamissa-
ga csak ebből is meg tetzik, hogi I-
sten boczáttia az Döghalált az ő te-
remtet állatira; de káromlást follunk,
D 5 ha

ha a fele fogiatkozást mondunk lenni lstenben. Nem tagadhattiuk, hogy minden bűdös párája és fűti az földnek nem volna az Naptul : aszt sem, hogy undok férgek tüle nem származnak; de azért ugyan nem bűdösül ő meg, meg sem fertesedik. Giakorta az jo fának fok fertes giámölcsi vadnak, jollehet ő magaban az fa szép és épp. Igi az Egtűlis és czillagoktul származhatik Döghalál; mindazáltal magok azon épseben, szépségen és tisztaságban megmaradhatnak.

HETEDIK RÉSZ.

Nem oka az pestisnek az földnek bűdös párája.

MINEKUTánna azoknak, kik az Egtűl és czillagoktul származ-

mazni az Döghalált tagadgiák, erősegeket meg hánio, vetők, és hamisítok : mostan szűkség ez két kérdés-eket is meg vizsgálunk. Először le-
 heré a földnek bűdös párajatul Döghalál : Masodszor, belé vagioné oltva az Döghalál az meg romlot természetbe ?

Az mi az első kérdést illeti, ha szintén aszt meg engednőkis, semmi ártalmára nem lenne az mi előbbeli értelmünknek. Mert az mint a Philosophusok szolnak : *subordinata non pugnant*. Azaz, valameli szerző okok egimástul természet szerént avagi szűkségesképpen fűgnek, azokegimással nem ellenkeznek. Igi az Istentűl, ugimint fő szerző oktul, fűgenek az czillagok, az Egek, előálatok, föld, viz, levegő Egh, tűz, és a többi. Mindazáltal senki nem okoskodhatik ekképpen. Ez az föld-
 túl

Q. 1.

Q. 2.

Rakig an
 agrius

túl vagion: tehát nem az czillagok-
tul. Mert ugyan azon származhatik
Istenül, mint első és fő oktul: szár-
mazhatik az czillagoktul, mint felső
okoktul: származhatik végezetre
az meg melegedet, avagi hidegedet
földtül is, ugimint alsó oktul. Isten
is világosítja az föld hátát s az nap-
is. Isten annijban, az menijben te-
remtette az világosító Napot, és aszt
mind jókra, mind gonoszokra, fel-
hozza, az mint Idvőzítőnk bizonyí-
tja. Az Nap pedig természet sze-
rűt világosítja, mint Istennek drá-
ga, szép, fényes, és tündöklő, eszköze.
Továbbá Isten ad esőt mind igazak-
nak hamissáknak, aszt mondja u-
gían ott Idvőzítőnk: mindazáltal az
felhőkis okai annak, az Napis, az
Hold, és az földnek fel szíratot párái,
avagi nedvességi. Így az Dőghalal-
nakis oka Isten, okai az czillagokis
és az

Matth. 5.
43.

és az Eg, és Angyalok, s a felől az
földnek páráit sem rekesztjük ki,
csak hogi máfra nézve ugyan nem
engedhetjük meg. Mert az földi pá-
rák és füstök giakorta meszsze vere-
tetnek az szelektül, avagi az Nap
melegségétől el oszlatatnak el annij-
ra, hogi maid minden reggeli ködös
űdő után inkább szeb űdők szoktak
jarni dél taiban és utanna. Ennek i-
gassága nylvabban meg tetzik az
tengernek partiaín, és az nagi folio
vizeknek szélén. Meli helieken, fő-
képpen S. Mihali és Mindszent ha-
vaiban, reggel, mindennap, nagi sű-
rű köd szokott lenni: meli mindaz-
által annijra nem dőgös, hogi inkább
szebb és tisztáb űdő következik u-
tanna. Igaz az, hogi ninczen bü-
dösség, avagi (hogi igienesben szol-
liak) dohoslag nélkül ez illien pára;
de innet az nem következik, hogi
az lű-

L.
Rahis az
Linné

az bűdösség volna az Döghalálnak oka. Mert ha valahol vagion bűdösség, nélkül az bániáknális vagion: mindazáltal ugyan ritkán forog ott az Döghalal. Mert hoga az bániákban ben némelliek hirtelen eláulnak s megis halnak, nem az Dögnek kell aszt tulajdonítani; hanem egiebnak. Tovabba ha az bűdösségtől volna az Dög, bolondoskodnanak azok, kik aszt bűdösséggel akariák hazoktul és magoktul el kergetni. De illien dolgot ugyan fő emberek is szoktak czelekedni: kiket mindazáltal, veszedelmes, bolondoknak mondaní. Iollehethen nem tudom micsoda fundamentumok lehet ezeknek is: kik házoknál tartván az rut bűdös bakokat (mellieknek bűzók meg a ház mellett kívül el menő embereket is meg haborít és tántorít) otthon azoknak bűzóket szíják be.

Ha-

Hazol ha ki mennek, annál szebb és tisztább legienis az idő, és semmi rothat, és meg vesztet illat, ne eresztessék, untig szíják megis az jó illatu fűveket, viragokat, balsamomokat. Es igit mindenféle kapnak, mint az vízben halo ember. Niavaliások mint hoga az természetéről való tudomanit nem tanultak, meliből ezekben vehették volna ezeknek is természeteiket, kételen habozniok kell az tekenőben öntöt víz módgiara. Bár csak eszt tanultak volna meg az Logicából: *vnus effectus non est nisi una causa proxima, licet una possit esse plurium effectorum.* Ha eszt mondom meg tanultak volna, segíthetnék magokat, meg értvén aszt, hoga egy almanak csak egy faja vagion, jollehethet több sok almai is lehetnek azon fanak. Igit egy gyermek csak egy aszoniallattul születethetik, nem többtől, noha több gyermek is lehet.

lehetnek azon aszoníallatnak. Igi az Dög nem származhatik mind jó s mind gonosz illattul; hanem csak edgőkül kell, ezek között, valamelyikről származni, ha innét származik. Annakokaért nemis orvosolhattia avagi gőzheti meg az Dögöt mind az bűz s mind a jó bag. Mondhatnák ezek: Az hathatob bűdösség el niomia és meg erődeníti az kissebbet: Azokaért ekképpen használhat az pestis bűdössége ellen az bak bűzis. Melire én igi felelek: Avagi erősebb az bak bűdössége az pestis bűdösségénél, avagi nem. Ha erősebb, tehát hamarébb meg öli az pestisnél az embert: (mert az erősb hamarébb hatalmat vehet az ellenfégen.) Ha nem erősebb, tehát nem gőzheti, nemis ronthatia, meg az pestis bűdösségének erejét. az mint ennek igazsága ldvőzítők példabefűdéből is meg

is meg teczik. Ostrán ha az bak bűz az pestis ellen használna, soha nem halnának Döggel meg az luhok, ugimint melliet az bakok el tűznének, vagi meg rontanának. De meg halnak azok, sőt önnön magokis az bakok. Hozhatnok ide példaul amaz Görög orvostis: ki egi városbéli magistratust, meliben az Dög kegyetlenkedet, arra vit volt, hogi az városnak minden ebeit és maczkait meg öltvén az piacra hordassa egi rakasban és meg szűnik az Dög. De minthogipogani volt ez, és az Döghalálnak mi voltárol nemis elmélkedhetet kereszteni modon, nem illeik ebben aszt követnünkis: főképpen holot nemis sokat használhatot ez tanácsával az városnak. **HARMADFOR**, hogiha az bűdös párák volnának az Dögnek okai, az ködös időben leg inkább, sőt mindenkor, hal-

nának az élő állatok : mert, *posita causa ponitur effectus, et ea sublata tollitur.* De sokkal külfömben láttuk lenni: mert mennél tisztább és lágiab idő vagion, annál inkább hatalmaskodik az pestis. Mivelhogi ha mi kevés pára szítatik is fel az földből, az Napnak erejétől mindgiárt el oszlatik és semmivé tétetik. Hogi hogi lehetnének tehát az pestisnek okai? melliek el szelhettenek és ninczenek. Meg czalhatatlan az Philosophusoknak imez regulaiok: *Non entis nulla sunt accidentia neque effecta.* Az holtak senkit megh nem marnak, mert immár azok ninczenek: azért teteméniek sem lehet. Ha pedig valaki azt mondana, hogi noha az ködöt az szél el oszlattia, és az Nap meg emészti; de ugian az életető Eghben marad azért ártalmas merge, meliből osztán az pestis következik. Ha ki, mondom így okos-

kodik,

kodik, én attul azt kérde, miczoda legien az az ártalmas merge. Azt kell felelni, akarattia ellenis, ez vélekedésben lévőnek, hogi az dögleletes bűdösség az. De ez feleletet heliben semiképpen nem hadhattuk. Mert ha az el oszlot köd az dohot az életető Eghben oltana bē, hasonlóképpen ittis meg maradna az bűzi, mint az ködben. De nem érzi azt senki az bűdös ködnek el szélhedése után. Végezetre ha az bűdös életető Eg volna oka az pestisnek, általán fogva egi sem maradna meg azok között, kik az Eget kényszerítetnek bészini. Mert ám bár erősebb legien némeliben az természet, s ne győzesek könnyien meg; mindazáltal fokára ugian el niomatatnék ha annál erősebb volnais. Noha azt sem engedhettük meg, hogi az erős és egészséges embereken az Dög nem ol-

könnien venne hatalmat, mint az erőtlenségekben. Mert aszt szemeinkkel láttuk, hogy amaz erős, egészséges, piros, pozgás emberek csak fel dúri és meg öli: az szegényi gienge, betegeseket pedig csak ujjal sem illeti. Sőt asztis vehettük észünkben, hogy többire inkább mind az ifiakon kapdos, és azokat hordgá el, nem az erőtlenségek embereket. Kiváltképpen azokon, kik ereikkel s egészségekkel diczekednek, czuda meli igen fog az pestis. Ezekből elégedendő bizonyítást vehetünk az első kérdésnek meg fejtésére. Lássuk a másikat.

MASodszor arra, mondam hogy felelek meg, ha Belé vagioné olva az Döghalál az meg romlott természetbe? Erre csak egy átalában aszt felelem, hogy ninczen. Mert ha belé oltatot volna, minniátan Döghalál-

Ratio

lással hálnak meg. El végeztet ugyan, hogy minden ember egísz ^{Heb. 9. 29} meg hallion; de nem mind Döggel; hanem ki fegíverrel, ki víz, ki tűz, miat, ki éhel, ki szomjuval: némeli kegyetlen vadak, avagi mérges állatok által: sokan kőnek, fának, földnek, háznak le szakadása miat: sőt némelliek csak ijedségekben is, avagi bánattiokban, vagi örömökből meg hálnak. Minekokaért lsten sem azal feniegeti Adamott, hogy valameli napon az meg tiltot fának gyümölcsében ennék, azon Döghalállal halna meg; hanem halálnak halálával. Szent Palis nem az Döghalált ^{Rom. 6. 23.} mondgia az bűnnek Zoldgiának lenni; hanem az halált közönségesen: melinek az Döghalál csak edgük neme, avagij része. Hasonló ^{Rom. 5. 12.} képpen szol elébis azon levelében. Egi ember által jót, ugimond, ez világ-

11. Rész
 lágra az bűn, és az bűnért az halál.
 Nem mondja, hogy az Dögghalál;
 hanem az halál. Továbbá ha az ter-
 mészetben volna bűn oltva az Dög-
 halál, átalán fogva az romlot termé-
 szetben volna, és így az oktalán állat-
 oknak nem kellene meg halniok.
 Mert azt az bűnért s még pedig ki-
 váltéppen való bűnért küldi Isten
 az emberekre. De az oktalán állat-
 oknak sem az első bűnben, sem ab-
 bol következőkben, nem volt
 soha, s most sinczen semmi részek:
 mivelhogy ő eleikben nem szabot I-
 sten semmi törvényt avagi paranczo-
 latot. Tehát természetekben nem
 lévén bűn oltva sem az bűn, sem az
 Dögghalál, meg sem halhatnának dög-
 gel. De az naponként való példák-
 bol láttuk hogy meg halnak. Azért
 más okát kell ennek adnunk. Ille-
 n. dőb okot pedig nem találunk Isten
 harag-

haragiánál és ostoránál. Holot mind-
 azáltal azt esünkben kell vennünk,
 hogy Isten oltiánkora nem az oktalán
 állatokra haragszik: mert az okta-
 lán állatok büntelenek, az mint most
 meg bizonyítam: Isten pedig az bűn-
 ert szokot haragudni. Tehát az em-
 berekre haragszik, és azokat fosztia
 meg az barmoktul, melliekkel az el-
 őt őket jó kedvéből s kegyelméből
 meg áldotta vala. Az barmoknak
 pedig az inkább javokra fordul. Mert
 ők ez által meg szabadulnak az hea-
 ban való, és el mulando állapot alol,
 melinek most alaia vadnak vetetve, Rom. 8.
 az mint sz. Pál tanít. Miképpen az-
 29.
 ert oda felliebb meg mutatok, hogy az
 fő rendek halála nem ő magoknak
 árt; hanem az országnak: az köffeg-
 nek halála viszont az fő rendeknek
 vagion szomorúsagokra: Így az ok-
 talán állatoknak halálokis az ember-

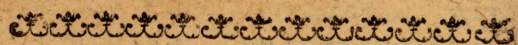
eknek vagion büntetésekre. Pha-
 raonak így ízen Isten Móistól az
 Exod. 9. 12. nagyi vakmerőségért: Eszt mondja
 az seregeknek ura Istene, boczádd el
 az én népemet, had szolgállion én-
 nékem. Hogi ha el nem akarod bo-
 czatani, imé az Urnak keze leszen a
 te barmaidon, lovaiddon, somariddon,
 tevéiddon, ökreiddon, juhaidon nagyi
 Exod. 11. 6. Döghalállal. Egiéb heliekenis, va-
 lahól az barmokat feniegeti Döggel,
 Levit. 26. 22. mindenütt az embereknek bűnöket
 Deut. 28. 34, 35. jelenti annak okainak lenni. Meg-
 erősítetik ezeknek felette ez értelem
 innetis, mert nem feniegeti Isten
 Döggel az vadakat, farkasokat, ro-
 kákat, parduczokat, medvéket, oros-
 laniokat; hanem az oliákat, mellickek
 az emberek hatalma és gondviselése
 alatt vadnak, és hasznos állatok. Az
 vadakra pedig úgy mint mellickeknek
 életek nem hasznokra; hanem károko-

ra va-

ra vagion az embereknek, nem száll
 az Döghalál. Utolszor ha természe- *11. Ratio*
 tiben volna kinek kinek az Dögha-
 lál, csak tized részénjét sem élne em-
 ber: Mert az el niomná és meg foit-
 taná az természetet. Sőt az mi kiczín
 ideig élneis csak betegeskednék, és
 finlenék, nem külföldben, mint az ki
 valami későre, és csak lassan lassan,
 meg emészto merget vött bégionrá-
 ban. Némellicket ez dühöz Dögha-
 lálnak ereie ugyan azon napon: né-
 mellicket másod, harmad, negyed, öt-
 öd, hatod napra meg öl. Hátkiczo-
 da szenvedhetné el kegyetlensegét
 negiven, ötven, hatvan, és több esz-
 tendőkig: Mínekokáért az Apostol
 sem mondja aszt, hogi az emberi
 természetben oltatot volna bégionrá-
 az közhalális; hanem hogi ez világ- *Rom. 5. 12.*
 ra jött.

E s

NIOL-

NIOLCZADIK RÉSZ.

El ragadé az Döghalál:

MEG Mutatok ez előtt való rés-
ben azt, hogi a Döghalál sem
az bűdös párából nem fármazik, sem
az természetben bē oltva nincsen.
Honnét illien ellenvetés támadhat-
na: Ha ezek között edgőkben sincz
az Döghalál, nem ragadhatna elis.
De felettébbis el ragad, az mint nagy-
ob része nem csak az köz népnek;
hanem az tudos embereknek is val-
lia: Annakokáért szokszék, hogi vagi
az bűdös párában legien az Dög;
vagi az természetben. Ez okoskod-
ást szeme köziben vízfőz fordítván
az ellenkező félnek azt felelem, hogi
sőt inkább az következnék, hogi ha
az természetben volna az Döghalál
bē oltva.

ELLEN-
VETES.

FELEL-
T.

bē oltva, tehát nem ragadna el. Mert
hova, avagi kire ragadhatna az, meli
immár mindenben fészket vert? Ha-
nem ha azt mondanok (mivelhogi
egi ember sincz annélkül ezeknek
értelmek szerént) hogi mindenkor
ragadna minden emberről minden
emberre, kik egi társaságban vadnak
avagi csak egimás mellől mennekis
el. Melliet állatni felette képtelen
dolog és önnön magokkal való el-
lenkezés: midőn afitis állattiak, hogi
bē vagion oltva az természetbe, s-
azt is, hogi el ragad. De hogi fér ez
két értelem őszve? holot, az mint
mondam, az mi immár valahol va-
gion, nem ragadhat az többször oda,
mert immár egifér ott vagion. Az
ki az házban vagion, nem mondhat-
tjuk arról, hogi meg ez után jő bē;
hanem ha először ki megien. Igiaz
Dögötis nem mondhattuk, hogi el
ragad.

ragad, avagi bé hat az emberben, ki nek természetiben egíizer immár elszakadhatatlanképpen bé plántaltot. Ezképpen azért, az mint jelentem, ez két értelem egymással meg nem alkhatik: noha edgők sem igaz. Az elsőnek hamisságot meg mutatok: most illik asztis meg bizonyítaniunk, hogi az Dög el nem ragad.

1. *Ratio*

Mert ha el ragadna, azokra ragadna hamaréb, kik az Dögös emberekhez közeleb forgodnak, és giakortábadnak körülfülettek: De azok közül ritkábban hálnak avagi fertetnek meg. Ninczenis itt helie ez feleletnek, hogi ez azért legien, mert egi nek természetü erősebb hogi nem mint másnak, mivel hogi (az mint felliebis mondám) sokszor hamaréb fogá Dög amaz jo maga biro embereken; hogi nem az erőtlébeké. Az fokástis csak héaban forgatták, mintha azért hálnának

*Ench.**Boh.*

nának azok ritkábban, hogi immár minthegi hozzá szoktak volna az pestishez, meli ugian természetis vált volna benne, mint amaz szép természetű és ábrázatu léányóban az mérég, kit Nagi Sandornak vittek volt átándekekban: és miképpen Mithridatesben, Pontusnak és Cappadocianak királyaiban. Galenusis emlekezik egi bába felől, ki az bűrhöz egíizeris mászoris ugi hozzá szoktatta volt magát, hogi osztán ugian sokat ehetet ártalom nélkül meg benne. Találunk többeket is efeléket, kikiről vagi historiákban olvasunk, vagi másoktól hallottunk, vagi szemünkkelis lattuk czelekedeteket. Meg ötték némelliek az pókot, némelliek az scorpiot, némelliek egiéb mérges természetű állatokat az természetnek minden meg bántása nélkül. De mi haszna sok példakkal az

Iustinus
lib. 37.
Lib. 3. de
simpl. me
dic. fa-
cult. e. 10

űdöt

R. 1.
 időt tölteni? Lássuk inkább mit fe-
 llessünk erre. Nem követezik, em-
 aszt mondom, ennek edgike az más-
 ikból: Ha az méreghez hozzá szok-
 tathatja ember magát, tehát az pe-
 stishezis hozzá szoktathatja. Ez
 követezés, mondom, nem igaz.
Rahorey Mert, sokkal különb és dühösebb
 természetű az Dög akar meli méreg-
 nélis. Azért ha szintén hozzá szok-
 hatikis ember egiéb méreghez, de
 semmiképpen nem ehez. Főképpen
 minthogy nem élhetni ezzel keve-
 senként, kinek kinek szabad akarat-
 ta szerént (mint Mithridates élt az
 méreggel, és az Athenasbéli bába az
 mérges bűrőkkel); hanem mindene-
 stül fogva el kell nielni, a vagi bé kell
 színi, ha kihez az Dög merge hozzá
R. 2. ferhet. Továbbá ez sem követezik,
 hogi két, három, négi, öt, tíz, husz
 ember meg emészti, minden életé-
 ben

ben és egészében való fogiatkozás-
 nekül az merget és mérges állatokat:
 Tehát minden ember meg emészthe-
 ti. Mert igen nagy különbözés va-
 gion az természetek között. Sőt, har-
 madszor innét ez sem sül ki, hogi e-
 mez vagi amaz méreg nem árt meg
 emennek vagi amannak: Azokaért
 semmi egiébfele méreg sem árt. Mert
 azok közöttis sokfele természetűek
 és erejük találtathatnak. Negyed-
R. 3. szer, ha szintén nem tagadnokis an-
 nak okának lenni az szokást, hogi az
 dögös emberek körniül forgolodok-
 ra az Dög nem ragad; mindazáltal
 tagadhatatlan dolog az, hogi valaha
 azok közöttül mindenikre el ragad-
 hatot volna, tudni illik minekelőtte
 ahoz szoktanak. Mert hiszem ug-
 kelleit hozzá szokniok, hogi egifér-
 is, maszoris, mentenek az dögös em-
 berekhez, és bailottanak vélek. Egi
 avagi

avagi két oda menetellel nilvan nem
szokhattanak az Döghöz: azért el-
ső avagi második oda menetelben á-
talán fogva reáiook ragadhatot volna.
Hoznak elő eginihani rendbéli hi-
storiákat az ellenkezők: melliekből
meg akariák bizonyítani, hogi elra-
gadgion az Dög.

Ch. Az pestis után (aszit mondgiak)
történt illien dolog, hogi eginiháni
esztendővel nitották fel az Döggel
meg holt embernek boltiát, avagi lá-
daiat, az holot, paplanok, párnak,
giolczok, seliem ruhak, és egiéb kal-
mar arrúk, vagi kőnivek voltanak:
meliből az emberekre utab pestis kő-
vetkezet. Erre, és ehez hasonlo el-
lenvetésekre aszt felelem, hogi nem
czuda, ha ollian dögleletes dohoffag
hirtelen meg árt embernek; mindaz-
által az nem következik, hogi onnét
pestis ragadna az emberekre. Mert

ugi

ugi minden akkor ott lévő emberek-
re el kellene ragadni. Az régi gabo-
na vermeknek fel bontasabolis szár-
mazik illien veszedelmes dohoffag,
meli az embert csak hamar megis-
foítja; de azért ugian nem mondhat-
tiuk eszt pestisnek sem pedig el raga-
donak. Sőt az giőniőrűseges jo illa-
tokis ártalmasok néha, és némelliek-
nek halálofokis: mellieket mindaz,
által ugian nem mondhatunk el raga-
do Dögnek. Mí lehet embernek táp-
lálásara és meg vidámitásara jobb az
bornál: mégis hirtelen halállal öli
meg avagi igen meg bágiaztia en-
nek az illattia, ha ki maga gondolat-
lanul valameli jo borokkal meg ra-
kott meli pinczében megien az bor-
oknak forrásanak ideien. Egi ménes
pástorrol írják, hogi midőn az pati-
kában bé ment volna, (talám valami
orvosságot akart niavalias venni) az

F

jo

jo illatokat meg érezvén hirtelen el
 áitul, és így ő neki csak nem halálara
 lőtt az, meli életekre s egészségekre
 szokott egiebeknek szolgálni. Ez
 hirtelen való el áitulásnak okáról ru-
 dakozván az jelen lévőők, ezekben
 vőtték, hogy attul volna, mert ő lo-
 vak bűzéhez szokot, nem patika il-
 lathoz. Azokaért lo ganéit tőnek az
 orrához, és annak bűzével ébreszték
 fel az ménes pástort. Így azért akar
 jos akar hitván illat legien, ha felet-
 tőb való, és hirtelen úti agion az szo-
 katlan embert, ártalmas lehet. Ne-
 versegre meitok tehát azoknak okos-
 kodások, kik bűdös bakoknak gané-
 iokkal és vízeletekkel fűstölven há-
 zok táját, akariák el űzni az pestist.
 Mert hiszem az szűnek kellene in-
 káb pestiskor kedvét keresni, és azt
 kellene erősíteni. De miczoda gő-
 niőrűségére lehet az szűnek és ter-
 méset-

mésetnek az hitván és ártalmas bűz-
 hanem ha az luhaszoknak és Meszá-
 rosoknak használna, kik eféle bűzt
 éjel nappal nielnek.

Másod rendbéli példákat vesz-
 nek azoktul, kik el futván az dögös
 heliről másuva, egészségesek lévén
 meg csak hálo szerfámot sem vittek
 magokkal, sem egiebet, melire ra-
 gadhatot volna az Dög: mindazál-
 tal ugian meg dögöltek ottis egini-
 hani nap mulva, és nem csak az oda
 futottak holtak meg; hanem nagj so-
 kan az ott lakosok közöttis. Meli
 példák inkább az én értelmemet állat-
 tiák. Mert ezzel akarta Isten jelen-
 teni, hogy az egészséges helienis meg
 talália ő Felsege, az kit az által akar
 ez világbol ki szolítani. Heában va-
 lo azért, és boszszuságára vagion I-
 stennek az pestis előtt való futás
 (meliről másut bővebben szollunk)

mivelhogi az halálra valonak halál-
ra kell menni: viszont az ki fegiver-
re való, fegiverre megien: az ki eh-
sége rendeltet, ehel hal meg: az
ki fogfagra való, arra kényszerítetik
107. 15. 2. menni, azt mondgiá az seregeknek
Ura.

66

Harmad rendbéli példák megis
hozatnak ide az tartományokról,
melliekből az szelek más heliekre
vittek Döghalált. Ezek között neve-
zetes igen az Athenásbéli Dög:
melihez hasonlót sem az után, sem
az előtt, soha talám senki nem hallott.
Ezt sokan felis jedzették; de kívált-
képpen egi Thucydides nevű Gő-
rög Historicus. Ott meg olvashat-
tá, a kinek kedve tartia: mert itt il-
letlen bő beszéddel mindent meg ír-
ni. Ez Döghalál felől azt írják, hogy
Sereczen országból haitatott az déli
szélűl Görög országban, Athenás-
ban,

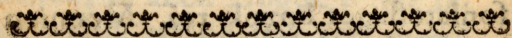
ban, és ugi ragadot avagi akadot ott
meg. Tehát, azt hozzák innét ki,
elragad az Dög. Nicephorussalis a-
karnak bizonyítani, ki azt írja, hogy
egi időben az Döghalál el kezdvén
dühösseget Sereczen országon, ez
egész világot mind el hatotta: egész
városokból pusztította ki az lakoso-
kat, és alig találtatott oli ember, kit ez
nem illetet volna. Velenczerölis ír-
ják, hogy egi haio jövőn egiszer oda
Alexandriából (holott akkor az pe-
stis uralkodik vala) az kalmár ár-
tul annjira meg döglőt volt az város,
hogy csak nem minniáian ki holtak
belőle. Többeketis számlálhatnánk
elő efeléket; de nem ítélvén szűksé-
gesnek lenni elhadgiuk, hanem csak
ezekre felelünk most meg.

Am bár ne kételkedgiünk az hi-
storiaknak igazságok felől semmitis;
hanem engedgiük meg hogy akkor-

ban eset az pestis mind Athenasra s mind Velenczére, az meli időt meg jedzettenek ez historiáknak írói; de meg sem következik, hogi azon pestis ragadot volna ezekre. Mert azok az Dögök avagi láthatóképpen jöttek avagi láthatatlan képpen. Ha láthatóképpen jöttek, minémű színűek és ábrázatuak voltanak? Ha pedig láthatatlan képpen jöttek, honnét tudhatták meg hogi onnét jöttek, és azon Dögök lőttek legien? kitől tanulhattak eszt meg? Azon természetűek voltaké ottis, az honnan meg indultak, minéműek lőttek ott, az hol meg akattak avagi ragattak? Nem, mert csak egy városbann is külömb külömbfele természetűek szoktak lenni az pestisek. El ragattaké mind azokra az tartományokra is, mellicen által kellett járni Szeretzen országtul fogva Athenáig?

náig? Nem, mert az historicusok csak aszt jedzettk fel, honnan jött és hova ment. Onnan futt akkor az szél, aszt mondgiák az ellenkezők: Tehát az pestisis onnan hozattator az szélről. De ez következés nem helyes. Mert, két egy időben történt dolognak edgűke, nem mindenkor oka az másiknak: sem szükségessé képpen és meg czalhatatlanul nem kötettek öszve. Ez mondásnak értelme hogi világosab legien illien hasonlatosságot hozok reá. Mennien valami nevezetes városban valameli Fejedelem avagi Zászlós Ur. Azonban szintén bé menetelekor támadgion az városban valami nagi szélvész, avagi tűz, meli egész uczakat el ronczon, és meg emészsen, valion találathatiké oli ostoba elméű, ki így okoskodhatnék? Ez veszedelemnek oka ez az Ur, avagi Fejedeleme?

lem: mert akkor történt, mikor ő bé
jött az kapun. Hasonlóképpen az
sem következik, hogi az a szél, avagi
haio, avagi kalmár árru, oka az Athe-
nafi és Velenczei pestiseknek, noha
cgi időben szállottak bé az város-
ban. Ez állsen romlando, sőt megis
tőredezet, nád és szalma fundamen-
tomon építetet bástia, minémű hea-
ban való legien akarkiis inner kön-
nien eszében veheti.

KILENCZEDIK

RÉSZ.

Tőb erőflegekkelis állattatik, hogi
nem ragad el az Dőghalál.

ELSŐ erőflegünket az niofczadik
részben meg magiárazvan, az
ellenkezőknek okoskodásokatt fel
há

hánio, vetők, és elis bontok. Mo-
stan tőb okokkalis szűkfeg ellenek
tamadnunk, és igasságunk mellet vi-
askodnunk. Második erőflegünk *11. R. his*
azért legien ez: valameli értelem-
nek bizonyos, és el hitelre melto, oka
nem adatathatik, balgatagság aszt ál-
latni: De hogi az pestis el ragadna,
meg nem bizonyitathatik semmi el hi-
telre melto okkal. Az első czikkel-
nek igassága ebből reczik meg, mert
az lsten azért adot embernek okos
Ielket, hogi jól meg hánnia, vesse, mit
hidgien és kővessen: mit mondgien
igaznak vagi hamisnak, és ne fallion
bé oktalan állatok módgiara akar mi
megtelt. Az második czikkeliis nyl-
ván vagion. Mert sem aszt nem tud-
giák meg mutatni, mi módon ragad-
gien el: sem aszt, miczoda által: sem
pedig aszt, ha belső részére ragadé
először, vagi az külsőre, vagi csak

az ruháira : sem végezetre aszt, mi-
czoda tagjára ragad előbb. Mivel-
hogi ezek mind kétségesek azoknál,
és nagy vetekedéssel állat ki edgiét s
ki mást közzűlők. Mind ennji fok
esze vesztet vetekedések között vég-
tère látvan erőtlenséget okoskodás-
oknak, az természetnek titkos, és
meg vizsgálhatatlan, ereiéhez foliam-
odnak, és annak homaliosságának tu-
laidonittiák, hogi ezeknek végére
nem mehetnek. Nem czuda bizo-
niára hogi homalios : mert ő magok
vonták bē hamis magiárazattioknak
sűrű fekete felhőivel. Iolleshet azis
nem czuda, ha eszt az természetben
fel nem találják. Mert abban nin-
czen sem pestis, az mint oda fellieb
meg mutatok: sokkal inkább ninczen
el ragadafra való ereie annak. Ez
két igaz és helyes czikkelből azért
szépen ki hozhattuk aszt, hogi nem
ragad

ragad el az pestis. Harmadszor es
utolszor mégis így erőstittük. Vala-
meli értelem az embereket Istente-
lenségre, és felebaráttiokhoz való
irgalmatlanságra vezeti, nem illik
aszt keresztién embernek követni:
De ez értelem (tudniillik, hogi az
pestis el ragad) ollian : Annakoka-
ért kárhozatos eszt el hinnünk. Ez
erős fanak első ágát nem szükség töb-
biámolokkal támogatnom: mert ma-
ga ereie által is meg alhat; hanem
niüllünk az másodikhoz. Melinek
minthogik két része vagion, először
az edgiknek, az után az másiknak is
igasságot hozzuk az nap fényre. Hogi
Istentelenségre haicza az embert
meg bizonyosodik. mert á hitet ben-
ne meg oltia. Mivelhogi ez illietén
embernek nagio b gondgia vagion
arra, mint oltalmazhassa magát az
dögös embertől, helitől és eszközök-
től;

M. R. Kis

túl; hogi nem mint az Istenben való
tökélletes bizodalomra. Sőt némel-
meliek az Isten gondviselésének
maid ugan semmit nem tulajdonít-
van aszt mérk mondani, hogi Isten-
is aszt őrzi, az ki magát oltalmazza.
Act. 17. Maga hiszem aszt mondgia (sz. Pal,
28. hogi Isten túl vagion minékünk mind
életünk, mozgásunk és valóságunk.
Rom. 9. Es masut nem azé, aszt mondgia, az
16. ki futtis, avagi akaria, a dolgot, ha-
nem az köniörülő Istené. S. Pallal
Psal. 127. edgiert ért David propheta: ki aszt
tanittia, hogi minden szorgalmatos-
ságunk csak heaban való Isten segít-
sege és gondviselése nélkül. Töb-
ekhez hasonlo sok szép mondasokat
is találhatna az szent irásban, ha ki
nem restellené azokat fel keresni és
az igazat ki merné mondani. De an-
nijra vité sokakat az kovásztalan or-
vos Doctorok között az Bibliának

böcz-

böcztelensége, hogi az Istennek
gondviseléséről való igaz tudománit
pogány vallásnak merik mondani.
Többi között edgiert aszt mondgia,
hogi Aegyptusnak Cairus nevű va-
rosaban giakortáb forogion az Dög-
halál és inkább dühösködgiék, nem az
ott való élető Egnek kell tulajdoni-
tani, sem egiéb azon heliben találta-
tot, vagi fármazot, okoknak; hanem
masunhat, ugi mint Syriabol, Görög
országabol, és Barbariabol avagi A-
fricabol, az poganiság között, vité-
tik oda. holot az lakosoknak gond-
viselatlanségek miatt osztán hirtelen
el teried. Mert az Török (aszt mond-
gia ezen orvos Doctor) s az Aegy-
ptusbéliék is el hitették magokkal,
hogi az Isten túl el legien rendeltet-
vén, ki nek ki nek miczoda halálnak
nemével végesztették el lelete. An-
nakokáért az ki nek hadban rendel-

tetet

Prosper
Alpinus
lib. 1. de
medic.
Aegypti
cap. 15.

retet halála, soha annak az pestis nem
 árthat. Vízont az kinek Döghallal
 kell meg halni, az sem az hadban,
 sem más miat el nem vesztet. Mond
 ezek után: Ez héaban való hitel
 czelekedtetü vélek, hogi az pestissel
 igen keveset, avagi ugyan semmitis,
 ne gondollianak. Mikor azért Cat-
 rust és annak egész tartományat, Ae-
 gyptust, az pestis nagj kegyetlenseg-
 gel dullia és pusztittia, senki között-
 lők el nem fut, sőt az döggös ember-
 ekkal bátorfagoston, minden felelem-
 nélkül, beszélnek: sem az döggös ru-
 háktul és ingektul nem irtoznak; ha-
 nem mind egjárant ráiok veszik és
 viselik. Oh áldot pogányi hitel! mel-
 liet ez keresztién Doctor héaban va-
 lonak mer mondani. Vaita egieb á-
 gazati felől is az hitnek illien igazán
 értenének! bizoniara sokképpen
 megelőznék azokat, kik az keresz-
 tién

tién nével diczekednek ugyan; de az
 igaz tudományban és vallásban csak
 haboznak. Imé ez pogányioknak ez
 iránt job fundamentomok vagion
 (meliet a f. irásferént vetettenek fel) Jerem. 19
 hogi nem mint sokaknak, az keresz-
 tién nevet viselők között. Mert az-
 ok hiszik az Istennek gondviselést,
 s aztis el hitték hogi mind életek, ha-
 lalok, csak az egi élő Istennek aka-
 rattiatul és meghatározatul függ.
 Az keresztiéneknek pedig maids
 nagj részbe az maga seréniségének tu-
 laidonittia életét, hogi tudniállik az
 döggös heliről ő ideien el futot volt.
 Meliről bővebben való szollásra ez-
 ennel job alkalmatossagunk leszen.
 Sőt annit tulajdonitnak ezenek az
 emberi szorgalmatossagnak, hogi az
 Isten felől is ugj látnak érteni, mint
 ha az Egben csak hívolkodnék, és
 az mi dolgainkra ide alá semmi gond-
 gia

gia nem volna. Csak természet szerént való okait vizsgálják az pestisnek, nem repülnek Saskefeliú módjára felfelé az Egfelé: és mintha ingien őket sem illetné nem keresik ennek okait elő az fent írásból; hanem az ellen inkább illien kérdést mérnek támasztani: Ha Isten boczathaté az emberre eszköz nélkül Döghalált. Meli merő Isteni boszszontás és káromkodás. Mindenható Urnak hatalma felől illiké igi kételkedni? Menij helien fenyegeti Isten az Prophe-táknál az Sidokat, hogi meg veri pestissel. Az igazságnak beszédét nem mőltőé mindgiárt el hínünk.

Exod. 11.
4. & cap.
12. 1. 29.
Levit. 26.
16.
Deut. 28.
21.

Minekutánna ekképpen meg bizonyítottam, hogi ez vélekedés litten-től el vonnia és elszakasztja az embert, szükség az második részétis meg bizonyítanom, tudniillik hogi ez vélekedés meg keményjeze és fele-barát-

baráttiahoz irgalmatlanná tegie az embert. Erre pedig sok bizonyítség nélkül nem szűkölködnek azok, kik külömb külömb nemzetek között jártanak, s azoknak erkölcsöket és szokásokat látrák s tudgiák. Ez (ugí mint nem csak idegen orszagokban; hanem ittis, az Erdélyi Szászok között igen közönséges) maíd szenvedhető, hogi az dögös embereket nem csak magok házokból; de meg városoktul is el tiltják és el rekesztik. Az szenvedhetetlenb, hogi ha valameli szolgára, avagi szolgálorá, pestis száll, akar meli iol és híven szolgáltságis egészes korában, ki szokták közülök rekesztetni: és nem csak maga az gazda, avagi az gazdasoni, nem megien feléie; de meg az czelédet sem boczáttia közel hozzá. Igi sokan az gondviseletlenség miatt halnak meg; hogi nem mint az pestis-

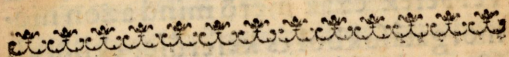
stisnek vad és fene kegyetlenége vé-
ne raitok hatalmat. Erre szemmel
látot példát hozhatok. Az meli gaz-
dánál Lugdunomba laktam utol-
szor, annak egy kedves leánkájának
egész, pestisnek idején, csak az fe-
je kezdé fájni: meg sem akara sem-
mit illien szerelmes gyermekének
kedvezni, noha minniájan töreked-
nénk mellette; hanem nagy keméni
és meg átkodot szível ki rekeszté
házából, felvén azon, hogy az kik-
nek asztalok és szállások volna há-
zanál, el idegenednek. Ez leánka-
nak adot volt jollehet egy fegéni as-
szoni heliét kuniockájában; de sem
attia sem annia nem mēt feléje mind
addig is, míg az Ur Isten jó voltából
raitá kőniőrülvén meg giogytotta.
Ez illietén ember hogy kőniőrülhet-
ne más idegen felebaráttian, az ki
maga saját édes gyermekét is el veri
seme.

szeme elől? Ez ám gűmölcsze amaz
meg vesztet és el fenívet fának! tud-
ni illik melliet pestis ragadásnak ne-
vezhetünk. Ennélis nagjób és iszo-
niaszbaz, hogy némeli Nemzetek
egész ház népeket és uczákat emész-
tetnek meg az bűzzel. Főképpen
Angliában illien rend tartás vagion,
hogy ha valameli háznál valaki meg-
hal Döggel, annak aitaát mindgiárt
bē záriák és bē peczétlik, hogy se az
ben lévőek között ne jöheessen senki-
is ki: se az kívül lévőek között bē ne
meheessen. Ekképpen niavaliások
többire minden emberi segítségűl
meg fosztatván, mint valami nagy
gonosz tévők fogsgaban tartatnak:
és ha szintén akkor egészségesek is; de
az uthan az bűdösségtől, butul, bá-
nattul és koplalástul, és szomorúsag-
tul, egészségek meg bomolván, egymás
után meg halnak. Egész házak és u-

csak pusztulnak el (az mint jelen-
tém) illien keserves és szomorú ha-
lál miat. Ezek noha szorgalmatos
vigiaók és őrállók az pestis ellen;
mindazáltal mikor Isten ráírok akaria
aszt ragasztani, ugyan ráírok ragad a-
felől, és nem különben, mint Cairus-
ban íris meg czapkodtatnak az pesti-
stül: maga ennek is elég mértékletes-
nek tartiák az Egét. Az Velencze-
sek meg tengereket is anníjra oltal-
mazzák tüle, hogy inkább minden ki-
kötő partián, az Adriaticum ten-
gernek nagi épületeket raktak, mel-
lieket contumacianak hínak. Mel-
liekben az jóvevénieknek negyven
napig kell ideieket, haszontalanul,
nagi költséggel tölteniek (meli bi-
zoníára nagi irgalmatlanság az jó-
vevéniekhez) mintha ez idő alatt
meg tisztulnának az dögtrül. Mind-
azáltal ottis hasonlóképpen forgo-
dik.

dik az verekedő Angial, mikor Isten
paranczollia. De ennek is erősíté-
re nem akarván több példának és bi-
zoníagoknak elő hozásával az időt
tölteni, elég megiek, és az több hátra
maradot dolgokhoz niulok.

TIZEDIK RÉSZ.

Mi végre boczáttatik az embé-
rekre az pestis?

ODA felliebb ostornak mondám
lenni az Döghalált. Honnét
aszt hozhatná valaki be, hogy semmi
jo vége ennek nem volna; hanem
csak merő romlás és veszedelem. de
ez nem következik. Mert kétféle o-
stora vagion littenek, édes Atiái és
keméni ítélő biroí. Az édes Atiának
vagian ostora, vagion az mostohá-

nakis: melliczek között mindazáltal igen nagy különbség található. Az édes atának és anyának ostroma nem csak sirásból és iagyatásból köttet; hanem szánakozásból és kőniörületegéből is: az mostoháknak pedig vesfeiek csak merő mind azon nio morgatásokból és keferűsegekből ál.

Iob. 36.
10.

Isten az ő fiait, leányt, vagi hieit édes atiai ostromával suitollia a pestis-koris é végre, hogi ő hozza meg téríenek és poenitenciat tartczanak: az meg átalkodat keméni niaku hitelenekhez pedig mostoha és ítélő bírój kézzel és ostrommal niul, míglen el törli őket ez földnek szinéről, és

Matt. 22.
23. & cap.
25 30.

veti őket az örökké való tűzre: holt szűnetlen való sivás, rivás és fogoknak czikorgatása leszen. Ezekről oda fellieb bősegesben szollortunk: honnét kőniű asztis esűnkben vennűnk, kiket híjon Isten poenitenciar

ciára ez ostroma által, nem az holtakat tudniillik; hanem az eleveneket. Mert az kik meghalnak, azok az szent írás szerént vagi üdvözűlnek, vagi el kárhoznak. Az kik üdvözűlnek, azok meg tértek és poenitenciat tartottak: mivel hogi ezek nélkül senki bűneinek boczánattiat és üdvösségét el nem nyerheti. Az kik pedig el kárhoznak, azoknál pokolban ninczen helie az poenitencianak: mert az Mosest és az Propheciákat, kikben az poenitencia tartásra való intések vadnak, nem halhattiák s ninczenis semmi reménsegek az meg szabadulás felől. Az miképpen eszt Abraham szent Lukácznál, az gazdagnak példaiával igen szépen meg mutogattia. Sőt ezent erőfittü Idvözítőkis az ados szolgának személieben, kit az Ura, meg haragudván, az hohérok kezében ada, és az-

Pr. 6. 6

Luc. 16.
26, 27, 28

Mat. 19a

35

oktul hagiá tartatni, mind addig, míg az egész adosságot meg fizetné, az az, mind örökké. Evégre nevezte-
tik ez heli az szent írásban örökké
való gyaláznak és utálatosságnak:

Dan. 12. 2.

Matt. 25.

45. 46.

Marc. 3.

29.

ismét örök tűznek: örök gyötrem-
nek: örökké való ítéletnek avagi kár-
hozatnak. *etc.* Mind ezekből esünk-
ben vehetjük héaban valóságát O-
rigenes biztatásának. Kí aszt állattia
vala, hogi meg az pokol tűzének is
vége lenne valamikor, akarván eszt
Istennek irgalmasságnak és könyő-
rületességének nagiságával erősíteni.
Mert hogi hogi könyörülne azokon
ő Felsege, kiktől szűnetlen csak szí-
dalmaztatik és káromlattatik? Az
pœnitencia tartokhoz mutattia Isten
irgalmasságát, mint meg teccik, Da-
vid, Achab, Manasses, Ninive, szent
Péter, amaz tisztátalan aszoniállar-
nak és sok több embereknek példáiok-

2. Sam.

12. 13

1. Reg.

21. 27.

2. Chro.

32. 12. 13.

Ioh. 3. 4.

Mat. 26.

Luc. 7. 37.

bol.

bol. De az ördög és az el kárhozot
lelkek, üdvösséges pœnitenciát nem
tarthatnak. Mert, az mint mondám,
nem hirdettetik az nékiek, az jonak
pedig meg gondolására meg miná-
lunknális erőtlenségek és elégtelen-
ségek. Ugyan innét az a vélekedés is
meg hamisítatik, mellyel magokat
biztattiak sok világi győniörösgben
bő merült emberek, hogi tudniillik
itt szabadon élhetnek, és minden
bűnnek undok fertőjében bátran gá-
zolhatnak és heverhetnek. Mert
csak haláloknak idején testamentom
ban bővön hadgianak kényszer, avagi
jóságot az papoknak, Barátoknak,
Csalomoknak, nagí hamar le tisz-
tattiak rolok az szenniet és minden
bűdös sárt: és meg oltván sebességét
az pokol avagi (az mint némellic
szolnak) purgatorium tűzének, az-
okat onnét ki rántiak és meg szaba-

G 5

dit-

dittiak. Nem iut eſekben ezeknek,
hogi minden ember halála oráian i-
teltetik meg abban, az miben rálál-
tatik. Végezetre azokis meg fed-
detherhetnek innét, kik, Iſtennel mint
egi ingerkedvén, az peſtis előtt fut-
nak, Ionaſt ebben követvén. Iſten
Jon. 1. 2. Ionaſt Niniveben küldi, hogi pra-
3. dication, de ő utat veſzt, más felér,
Tharſisban akar futni. Mít czeleke-
dék vele Iſten: meg gátla utát, és ma-
gát az sötét tömlőczben, az Czethal-
nak giomraban rekeſzté: onnét har-
mad napra ki hozván, ujjobban el
küldé Niniveben. Igi Iſten moſtis,
midőn az peſtis által el ſzedegert né-
mellieket, egiebeket azoknak példá-
iokkal poenitenciara hív. De ezek
nem oda mennek; hanem Tharſisfelé
tartnak, az az, futnak Iſten és az poe-
nitencia előtt. Erről maíd ſzolha-
tunk bővebben. Moſtan ti hozza-
tok

tok fordítom beſzédemet, kiczinhi-
tűek: (kikben noha nem langalhat
az hit; de ugian ſzíkrazdogal azért
néha néha) és arra intlek, hogi meg
erőſítvén magatokat, ne hadgiatok
aſzt magatokban tellieſſeggel meg a-
lunni; hanem giakorolliatok és eb-
rezgeſſetek el hívén, hogi valamit re-
átok boczat az ti menniei Ariatok,
mindent iavotokra fordít tinéktek.
Az peſtisnek ideien nem az futásról
gondolkodgiatok; hanem arról hogi
mennél hamaréb és iobban lehet, bő-
itel és kőnőrgéſſel az hatalmas UR-
nak haragiát engéſztellieitek. Ne ha-
logaſſatok az ti meg téréſteket, meg
ſe keménijczétek az ti ſíveiteket, mi-
ként az Sidok az boſzontasnak és ké-
ſertéſnek ideien, az puſztában; ha-
nem ma, ma, az az, mihelt ſzavát hal-
landgiatok, avagi intéſet, akar Dög,
akar Ehſeg, akar Fegiver által, mind-
giart

Exod 17

7.
Num. 1

26, 27

Pſal. 91

8, 11.

Heb. 3.

8, 9.

& Cap.

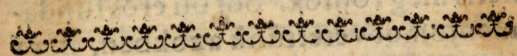
4. 7.

giárt térietek az ti Uratokhoz Isten-
tekhez, és igaz poenitencia tartástok-
kal váriatok kézen és vidám szível
az ő eljövételét és felöletek való de-
cretomat. Hidgiétek el minden két-
ség nélkül, hogi titeket sem az halál
sem az élet, sem Angyalok, sem Feie-
delemsegek, sem hatalmasságok, sem
jelen valok, sem következendők, sem
magasság, sem mélység, sem pedig
semminémű teremtet állat, el nem
szakaszthat az Isten berelmétől, meli
vagon az mi Urunk Christusban.
Sőt nem hogi nagiób ártalmatokra
lehetne akar miis néktek; de meg
csak haiaatok fála sem eshetik el Isten
akarattia ellen, az mint Idvőzítőnk
bizónitria. Az poenitencia tartásra
való idő pedig nem akkor vagon,
mikor már varostokban, avagi tarto-
mánitokban, bé érkezet az ostor; ha-
nem mielt szomszéd városban, az-
vagi

Rom. 8.
38, 39.

Matt. 10.
30.

vagi határban, kezd kegyetlenkedni,
mindgiárt tiis az poenitenciára sielle-
tek, eszetekben tartvan aszt, hogi
Et tua res agitur, paries cum proximus ardet.
Neked is gondod érkezik mikor az
szomszéd háza ég.

TIZENEGGIEDIK RÉSZ.

Szabadé az Döghalál előtt
el futni?

EZ Kédig meg magiaráztuk az
Döghalálnak mi voltát, miczo-
da legien az: Aszt mondok, hogi
czapás és ostor. ki ostopa? Isten.
Miczodás ostor? közönséges. Kik
altal boczattatik reánk? Az Angia-
lok és czillagok által. Mikor? Mi-
dön Istent bálvániozasunkal, avagi
egieb

egység nagyczégéres vérünkkel meg
bántjuk. MIVEGRE? Hogi Isten-
ünkhoz meg térünk és poenitenciat
tarczunk, ötet tellies sziből köver-
vén meg engeftellünk. Ezekkel ed-
giút az velünk ellenkezőknek erefe-
ketis megrontok. Sőt olíerős funda-
mentomot vetettünk azokban, hogi
immar könnyen építhetünk állando
alkotmant reá: meli hasznos és czen-
des nyugodalmat adhat mind azok-
nak, kik magóktulást meg keménie-
det és ártalkodot szível el nem taszi-
galliak. Mindazaltal itt is nem illet-
len lefzen, ha több oszlopokkal is tá-
mogattuk erősítettük ez fel tött cze-
lunkat. Az miértelmünk azért ez,
hogi egy ártalliban nem szabad keres-
tlen embernek a pestis előtt el futni.
Először mert Isten előtt fut, mint Cae-
in és Ionas, valaki az pestis előtt fut,
mivel hogi ez Istennek ostroma: De
Isten

Isten előtt haszontalan futni, mert
mindenütt jelen vagion, és mindenütt
kezében akadhac. Az menősfag
nékem, azt mondja az élő Isten, ültő
székem, és az föld sámlóm. Hová
mennék, Uram (David szava) az te
lelked előtt: és az te orczád előtt ho-
va futnék? Ha az menőben megiek-
is, ott vagi: ha az koporsóban ve-
tem is az én ágiamat, ott is jelen vagi:
ha ollian szárnyam volna is, mint az
hatnálnak, és az tengernek utolsó ha-
táránál laknam is, odais az te kezed
vinne engemet, és az te jób kezed
meg fogna engemet. Az setéség sem
fedez el te előtted engemet. mert az
is ollian te előtted mint a világosság,
és az éczaka ollian, mint az Nap. An-
nakokáért ha ki el akar is futni, ug-
iár mint az rengerén edgiút, két ve-
szedelmes helien evező haos:
incidet in Scyllam, cupiens vitare Charybdim.

El a-

1. Reg. 6a

1.

1. Chron

17. 12.

Act. 7.

48.

Psal. 138.

7. 8. 9.

El akarván edgik veszedelmes heliet
kerülni a másikkban esik. Halhacza
mit mond lsten az ő oštora előtt bui-
dokok, és az el szaladáfra készűlők
felől. Az ki el fűt az felelem elöt az
Jer. 48, veremben esik: és az ki az veremből
44. ki jű, az törben meg fogattatik. Es
Ezech. 12, másut. Az Feiedelem (tudniillik az
12, 13. Ierusalemi) vállán hordozza az ő ru-
háat az serétben, és ki megien: az
falt által liukasztiak, hogi ki vigiék
őret azon: az ő orczaat bé fedí, hogi
ne lasson. De én ki teriesztém az én
hálomat ellene, és meg fogatik az én
varsamban. Oseasnalis hasonlókép-
pen feniegetőzik. valahova mennek,
ugimond, meg vetem nékiek az én
hálomat: és mint az Eghi madarat le
vonszom őket és meg kötőzöm. A-
mos Prophetanal megint igi szoll:
Am. 9. 1, Nem szalad el ő közzűlők, az ki el
2, 3, 4. akarna futni: meg sem menekedik,
az ki

az ki meg akarna menekedni. Ha az
földnek giomraban ásnak is bé mago-
kat, az én kezem onnatis ki hozza ő-
ket. Ha az Egben hágnanak is, on-
natis le vonszom őket. Ha az Car-
melus teteièn reiteznének is el, on-
nanis, elő kerefvén, ki vonnam őket.
Ha az én szemeim elöt az tengernek
fenekében reiteznék is, paranczolok
az kigionak, és ottis meg maria őket.
Ismét Abdias által: Ha fel emelked-
nélis az Egben, mint az keseliű, és Abd. 4.
az czillagok közzé helihezternéd is
az te székedet, onnatis le vetnélök
aszt mondgia az Ur. Ninczen, aszt
mondgia Elihuís, oli fetétfeg és nin- lob. 34. 22
czen oli halalnak árniéka. ahol el reit
hesse magat az álnokfagnak czeleke-
dőie. Szegéni első szűleink elégge Gen. 3. 2.
buidokanak ugyan az eset után, és
elégge fedezték magokat; de semmi-
képpen el nem reitezhetének. Sen-
H nache-

nachérib el szalada, az ő népén Sídó
 8 Reg 19 fagban eset Döghalalbol, és haza me-
 36, 37 ne; de ott sem kerülheté el az bünte-
 tés. meg öleték az maga fiaitúl. Io-
 nas fút vala; de el nem szaladhata.
 Ion, 1, 2. Igen reménkednek az hitetlenek is és
 Efa. 2, 19. bálvani imadok az hegieknek és hal-
 Of. 10, 8. moknak, hogi omollíának rájok, és
 Luc. 23, 30. buriczak bé őket: és váltig igieke-
 Apoc. 6. zik magokat el reiteni az Úrnak fel-
 6. 16. lobbant haragja előtt, és az székből
 2 cap. 9. ülő haragus báraninak előtte; de
 6. csak héában íparkodnak.

Prolog. Ezek ellen az pestistől el rettent
 kiczin hitő atiafiak aszt mondgíák,
 hogi nem Isten előtt futnak ők; ha-
 nem az Egnek dögleletességét, meli-
 ből az pestis következik, akariák el-
 távoztatni. De erre oda fel meg fe-
 leltünk, meg bizonyítván aszt, hogi
 az ki Isten ostarát kerüli, és az előtt
Prolog. szalad, ő maga előtt fút az. Másod-
 szor

szor aszt vitattiák, hogi szabad Isten-
 től rendelt eszközzel élni. Az pestis
 előtt való el futás pedig Isten-től ren-
 deltetet eszköz. De eszt az fent írás
 kívül, emberi főtől, találatot eszközt
 meg vethettiük. Mutassa meg akar
 ki bár, az írásból, hogi ez ollian esz-
 köz legien. Hol paranczollia Isten,
 hogi el fussunk az pestis előtt? Sohul
 nem. Sőt meg az fegiver előtis (no-
 ha ez könnyeb volna) nem akaria,
 hogi el fussanak azok, kikre aszt bün-
 tetéstől boczáttia. mint az elébb meg-
 íedzet heltek taníttíák. Vadnak pél-
 dáink.

Igis okoskodhatnak: hogi az Ehseg 3. *Prolog.*
 és Fegiver előtt szabad el futnunk: Te-
 hát szükségessé képpen következik,
 hogi az pestis előtis szabad. Isaac A-
 bimelechez futa az ehseg előtt. Iacob
 az ő báttíának dühössége előtt Haran-
 ban szalada: az után az ehsegtől kén-
 Gen. 26, 3
 27, 43.
 & cap.
 46, 2

szerezitvén megént Aegyptusban
mene Istennek paranczolatából.

Exod. 2. Mosés Pharaohotul való feltében: Da-
vid az Kehilabelieknek hitetlensé-
gektől felvén, és Saul fegíverétől, el
futának. Az után el futa David Ab-

solon fia előttis: Illies Iezabel előtt.
Idvőzitőkis eginiháni helien ínt az
futásra. Mikor, ugí mond, üldöznek

titeket egi városban, szaladgiatok az
másikban. Ismét, mikor látandgiatok
az pusztnak utálatosságát, &c. Ak-

kor az kik ludaaban vadnak, fussa-
nak az hegiekre. minekokáért a Ta-
nítvániokis el hagivan fogfaganak t-

deién Urunkat, el futának. Szent Pal-
is az Sidoktul való feltében, Damas-
cusbol Ierusalembe, onnét Casare-

aban, Casareabol Tharsisban szala-
da. Ugian ezen szent Pal Barnabaf-
sal edgiút el futának Iconiombol, mi-
nekutánna meg értették volna, hogi

az ott

az ott való lakosok meg akarnák ö-
ket ölni. Ezekhez hasonlokat töb-
beket is találunk, mint Idvőzitők
önnön maga czelekedetitis: ki gier-
mek korában Herodes előtt Aegy-
ptusban futa, az után viszont egi-
hániszor el reitette magát az Sidok-
nak dühössége előtt, és többeket.
De mi haszna? holot az mi erősség-
ünket egienesen nem ostromolhat-
ták. Mert ugian nem találunk azok
közöt semmi oli példát, meli a pestis
előt való futást paranczolna avagi ja-
vallaná. Nemis következik ez: Az
Ehség és Fegíver előt szabad el fu-
ni keresztyén embernek: Tehát az
pestis előtis szabad, mivel hogi ugian
azon Istennek ostoni amazokis. Mert
Istennek nyilván való paranczolatia-
bol, avagi sugallásabol, czelekedték
azokat az elő számlált szentek; de er-
re sohul semmi paranczolatunk nin-

R. 3.

czen. Továbba nem büntetésekre valo oltori voltak Istennek ezek azoknak; hanem inkább az szenteknek oltalmazásokra valo oktatás. Annak felette, ugyan nagy vakmerőségis volna, ha ki látná nélkül van magához közelgetni az veszedelmet, és látna más felől oli bátorfagos helyt, holot meg oralmazhatná magát, ha amonnet ide nem szaladna. Hanem, mint egy Királynak három bolondgia, kikre az ház giult volt; avval biztatná magát, hogi hiszem ki vitet innét, az io Királi, az Isten, ha neki kellünk. Noénak, noha ő oli kedves embere valo Istennek, el kell valo veszni, ha Istentől az neki, meg tartásara, rendelt esközben, az Barkaban, bē nem ment volna; hanem kín maradot volna azokkal az poenitencia tartatlanokkal edgiűt, kiknek száz husz esztendeig praedikálta. Hasonlatosképpen bu-

Gen. 19.
23.

rita-

ritatik vala el Lotthis, ha az Angia-
lok kifestetésre Sodomabol ki nem
megien vala Soárban. De az pestis
felől nem vagiunk bizonyosok, bánté
az avagi nem, ha honniunkban ma-
radunk. Aszt sem tadgiuk meg czal-
hatarlanképpen, ha megh maradha-
tunk ott az hova futunk: holot gia-
korta futtában az utonis bele űnkö-
zik némelliekben az pestis, némel-
liek pedig az meli helihez inkább biz-
nak és ragaszkodnak, abban szokta
őket meg niomni és niomorítani, ki-
ket házoknál talám meg sem kereset
volna. Végezetre mert az emberek
előtt (kik által szokta Isten az Fegi-
vert reánk hozni) inkább felre von-
hattiuk magunkat, vagi az hegiekben
és sűrű erdőkben, vagi az barlangok-
ban, vagi valami erős heliben, mihe-
halliuk az ellenségnek reánk valo ké-
születit, avagi jöveletit, és ez meg

H 4

neve-

2. Reg. 3.
2. 2.

nevezet reitekekben bátorfagoshak lehetünk. Sőt az Ehsegnekis ielét és eleit ugyan meg tapaszthalhattuk, és zírofab tartomániban költözhetünk, mint Isaac, Jacob, amaz Sunembéli aszoníállat: kít Elifaus, az hét esztendő drágaság előtt, ki küldte hazájából. Noha ez ostorok előtis csak héában igiekezik el futni és buni, ha Isten ezek által akarja meg büntetni. De az pestisnek semmi oli nélkül van való és tökéletes elől jaro követe ninczen, sem iele; hanem csak nagi hirtelen meg sebhethi aszt, valakire Isten el küldi. Mert felette gyors szolgák által (minéműek az Angyalok és czilagok) vífzi ez ostorozását véghez: Azokáért nem futhatunk, sem buhatunk, el sohul ez szolgák előt, akar mint mesterkedgünkis. Nem gíarło embernek; hanem Angialhoz hasonlonak, tartanám én aszt, ha ki megtudná

rudná mindenkor mondani, miczoda helieken s mikor esnek le az menikövek. mert az kinek esze volna, kétség nélkül távul járna akkor onnét. Egéssegünk s életünk ronto minékünk az pestis: az hol és mikor, ingien sem reméllenők, ott, és akkor niomorít meg bennünket. Mondhatná valaki: Nem elég jeleé az az pestisnek, midőn lárttunk, hogi pusztitia az várost? Erre aszt felelem, hogi magára, az pestisre nézve, és az várofra, elégseges jel: mert aszt akarkís eszében veheti akkor, hogi pestissel verte Isten meg az várost; de emez vagi amaz házra avagi ház népre nézve, nem elég. Mert senki nem tudgia bizonyíson, hogi ha akarjaé Isten őtetis az által ki szolítani és mikor? Minekokáért poenitenciát tartván, az keresztién ember, Istenével meg békélliek, és készen várván az ő

H 5

urát,

Urát, ekképpen biztassa magát. vagt
ez pestissel akarja Isten lelkemet meg
kérni, vagi nem. Ha ezzel végezte,
hőában való az én szaladásom, mivel
hogi mindenűt meg talál. Ha pedig
ebben nem végezte, nem szükség
hazul sohova futnom. Mert itt sem
árthat nekem semmi bűdösség, sem az
életető Egnek merge, sem a czíllagok,
sem az verekedő Angyal. Másodszor
ha szintén elégedendő jelnek mond-
hatnoki elzt, meg sem volna mi elle-
nünk. Mert senki abban bizonyos
nem lehet (a mint felliebis mondám)
ha, ki futván az dögös varasbol, me-
heté oli bátorságos helire, holot éle-
tét meg tarthattia. Szabad ugian ke-
refztien embernek edgijk jofszágaból
az másikban menni mulatsagnak, a-
vagi dolgainak véghez vitelének o-
káért, csak meg lássa, hogi feltében
ázt ne czelekedgie. Mert az fele-
lem

lem meg czonkittia az Istenbéli tö-
kéletes bizodalmat, és meg erőtleni-
ti, avagi elis törli, az igaz hitet.

Eddig első erősségünket ez fel töt-
czélra, hogi az pestis előtt nem sza-
bad el futni, igazgattuk és gíamolí-
tottuk, most az másodikatis lástuk.
Az meli ostorával Isten poenitencia-
ra hív bennünket, nem szabad az e-
lött el futnunk. De az pestis által ar-
ra int és hív: Tehát ez előtt nem sza-
bad el futni. Ennek első czitkelie,
hogi helies és igaz legien, csak innet-
is meg teczik. Mert nagi háládatlan-
ság és engedetlenység volna Isten el-
len, ha az ő üdvösséges, és örök ör-
vendezésre való hivatalliát valaki
meg vetvén másfelé tartaná a lo szá-
iat. Miképpen eszt Idvőzítőnk az
királj embernek nagi gazdagon ké-
szítetet vaczoraíának, és másfelé kul-
logo embertelen hivatalosoknak ha-
sonla-

Matt. 23.

23. 34.

Luc. 14.

16.

sonlatosságból szépen meg mutattá.
Az második cziikel igen világos és
nyilván való; de az Moyses irásabol-
is meg bizonyíthatik. Az hol mi-
dön Moyses minden veszedelmet elő-
számlalt volna, melléket Isten hoz-
na az ő népére, esztis utánok veti.
Ha meg valliak az ő hamisságokat, és
az ő Ártioknak hamisságát, mind az
ő bűnökkel egibe *etc.* ha ez körniül-
metéletlen szívet el vetik *etc.* én is
meg emlekezem az Abrahammal, I-
saakkal és Iacobbal tőt végezésemről.
és az földről is meg emlekezem.

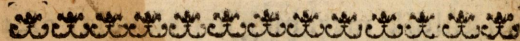
Itt, ez illien buidoko és poeniten-
cia előtt futo keresztiének aval ment-
hernék magokat, hagi nem az poeni-
tencia tartás előtt szaladnának és lap-
pangananak ők; hanem az Egnék
bűdössége előtt: mivel hagi ottis ha-
sonlokeppen tarthatnak poenitenciat
az hova futnak. De ez igen haszon-
talan,

talán, és minden fundamentom nél-
kül való mentseg. Mert először az
bűdösség nem meg czalhatatlan iele,
avagi eszköze az pestisnek. mint este
oda fel meg bizonyítok, edgiet értvén
több tudos Doctorokkal. Továbbá
hogi hagi tarthat az igaz poenitenci-
át, az ki valami egészes helihez (az
mint szolnak) inkább bizik; hagi nem
mint Istenhez. Az igaz poenitencia
tartás Istenbéli tökéletes bizodalmat
kiván. Ez illien emberekben pedig
ninczen Istenbéli tökéletes bizoda-
lom, akar mint mondgiak ők, hizel-
kedvén magoknak, hagi vagion. Ez
meg czalhatatlan igazság, az mint
csak iméntis jelentém, hagi valaki az
pestis előtt el fut, fel az tőle: valaki
pedig fel az pestistől, ninczen Isten-
ben annak tellies reménsege. Mert
ez két egimással ellenkezők nem fer-
ek el egy portán. Minekokáért Id-

Matt. 21.
 21, 22.
 Mar. 11.
 22, 23, 24.
 Luc. 17. 6.
 Ioh. 14. 1.
 Mat. 9. 26.
 Marc. 4.
 40.
 Luc. 22.
 25.
 Gen. 3. 8.
 vőzítőkis sok helien inti az Tanít-
 vaniokat, hogi hidgienek ő benne, és
 az ő szent Atiában, és ne kételked-
 gienek, avagi ne fellienek semmit.
 Legien bizodalmatok Istenben, és ha
 aszt mondangiatok emez heginek,
 keli fel és vetessél az tengerben, és
 nem kételkedik az ő fivében, Bizoni
 bizoni mondom néktek, valamit kér-
 tek, meg neriek és el veszitek. Ne
 háborodgiék meg az ti szivetek: his-
 tek Istenben: én bennemis hidgietek.
 Mit feltek oh kiczin hitűek? Miért
 vattok illienfelemesek? Mi az oka
 hogi ninczen hitetek. Példákkal is
 meg mutathattuk értelműnknek í-
 gallagat. Adam megijede az eset u-
 tan, és annijra el idegenedék Istentől,
 hogi még csak látni sem akaria vala
 oltán az ő teremőjét. Szent Péter
 meg rettenvén az halaknak, mellie-
 ket Idvőzítők parázsolattiból

tanak vala, sokafagátul, el akaria ma-
 gátul üzni Idvőzítőknek: Eregi el Luc. 5. 8.
 ugimond, Uram én tőlem, mert én bű-
 nös ember vagiok. Mászfor pedig Matt. 26.
 egi szolgáló leáni előtt való feltében Mar. 14.
 ugian megis tagada, hogi soha nem Luc. 12.
 esmérte volna. Az Gergesusokis Ioh. 18.
 nem hogi hálát adtanak volna Idvő-
 zítőknek ollian nagi so tetemeni- Matt. 8.
 ért; hanem inkább tartományokból is 34.
 kiküldik, mert megjették vala, aszt Mar. 5. 15
 írják az Evangelisták. Ezekből, és Luc. 8. 35.
 sok több hasonlo mondásokból és pél-
 dákbold meg teczik, hogi az hol fele-
 lem és kételkedés vagion, ot nem ver-
 het feszket az igaz hit és az tellies bi-
 zodalom. Ez két erősségnél az én é-
 pületemnek avagi értelmemnek tá-
 mogatására, többet most elő nem ál-
 latok: mert ezeket szintén elégeden-
 dőknek itelem. Ha ki többet kíván,
 talál ez előtt való reszeknek inkább
 min-

Az Pestifről való
mindenkében: mivelhogi azok töb-
bire mind ez kérdésnek, job modgia-
val való, meg magiarázattiára írat-
tattak. Mostan immár egiéb hátra nin-
czen; hanem csak hogi eginiháni or-
vosságokat számlállunk elő: melliek
által el távoztathassuk, avagi, ha re-
ánk iű, meg ronthassuk ereiét
az pestifnek.

TIZENKETTÖDIK RÉSZ.

Mint kell az pestift el távoztat-
nunk, vagi meg gioznunk?

AZ Galenus niomdokat követő
Doctorok, közönsegesen az pe-
stifis, mint egiéb veszedelmes beteg-
segeket, két felének mondgiák, tud-
niillik giogiulhatonak és giogiulha-
tatlan-

tatlannak. Ieleit az meg giogiulha-
tatlannak ezeket számlállák: az go-
nos meg veset nedveslegnek hánia-
fat avagi ki okádásat: bírdős, fekete,
kék, avagi zöldes ganéinak az beteg-
ből való ki takarodást: továbbá ha a
beteg nehezen veset lélegzetet: ha
az szű fogás, ájulás, esse nélkül való
karatiolás, meli álom, háborgattiák:
hogi ha igen meg változot ábrázat-
tia: ha kiczin és erőtlén az pulsusa:
ha az külső tagai hidegek és kékek:
ha vagi fekete, vagi kék, vagi viola
finű, keveses fokadékok ütnek ki az
betegén, üdő nap előt, és visont be-
eniésnek. Az kín pedig ezek nin-
czenek; hanem mind fáidalmok s-
mind egiéb jelek kissébbek és mér-
téklatesbek: az fakadékok, többek,
nagiobbak és veressek: és ha ideie-
korán, az betegnek nagí könnyiebsé-
gével, ütnek ki az testen, nemis tér-
nek

nek vísa. Ez illien pestisben lévőek felől io reménységben szoktak lenni. De én ez jelekre való vigiázaft azoknak engedek: mert mint egiéb betegségekben, az szerént ebbenis á jelek igen meg czalnak, nem magokra; hanem az fok körniül álló dolgokra, nézve. Felette giakorta esik az, hagi á betegek szokogadatlanok, az mitül el tiltiák, aszt követik: az mit pedig kellene czelekedniek, aszt el mulattiák. Némelliek meg betegséget sem ientik meg ugi, á mint vagion, vagi szégienletekben, vagi azért, hagi az Orvost meg tréfálhassak és gyalázhassak. Sokan, főképpen az Magiárok, nem jutvan esékben ez közönséges mondás, hagi az fok bába közöt az giermek meg fokott vesni, valahol valamenij orvost hallanak, vagi kaphatnak, akar barbéli legien (tisztesség adassék az javának)

akar

akar Patikarius akar valamí varázlo és babonás koportio, akar orsfagonként boligo és budoso czalárd orvos, mind meg probálliaák és orvosoltattiaák magokat vélek, avagi inkább meg büzlik mindenik orvossagát és ostrom czerben hadgiaák. Meli igen gyalázatos és Isten ellen való dolog. Sőt mind ezekkel sem elégesznek meg; hanem egiéb orvossagokkalis, mellicet akar mi köz ember emlithet előttök, mindenekkel élni, avagi inkább vesztegetődni, akarnak. Igá inkább akariaák magokat fokfele orvossagokkal vesztegetni; hagi nem mint egi io és hív orvosnak elmélkedési és eszközi által meg giogiulni. Honnét ostrom következik, hagi az meli niavalia magában giogiulhatolvolnais, giogiulhatatlanná tétetik. Visont fok niavaliák, mellicet giogiulhatatlanoknak mondanak á Ga-

lenus tanítvánj, meg giogírtatnak Paracelsustul, és az ő igaz és elmés követőitül. De erről való beśéde-
met sem teriessem továb; hanem e-
lőbör egi vagi két orvossalagokat ol-
liakat jedzek fel, mellic által magú-
kat oltalmazhattiuk az pestisnek dű-
hőssége ellen. Az után arról elmél-
kedgiünk, mivel űzhessük, avagi
giőzhessük meg a pestist, midőn im-
már valamelljünkühöz bē álllot.

Az elsőre az Galenistaknak te-
czések az, hogi ha ki est el akaria ke-
rűlni, ideiekorán elēb állion, és io tá-
vul mennien, s az pestisnek meg bű-
nése utánhis ne tērien hamar haza:
meli tanàczot imez versben foglal-
tanak bē.

Mox, longē, tardē, cede, recede, redi.

En pediglen mindeneknek előtte
est iavallom, hogi pœnitenciát tar-
czon, és Istenēt meg engeřtelliē: az

utár

után elliē Istenül rendeltetet esz-
közökkelis: mellic az nemesb ta-
gokat, ugimint adgi velőt, fivet, giő-
rot, máiat, tūdőt, lépet, veseket tistí-
czanak és erősiczenek. Illieket igaz
eleget talál ember mindē orvos Do-
ctor írásaban. De mivelhogi képte-
len mind azoknak rendel való le írá-
saval ez kiczin munkát szaporítani,
én csak kettőt, vagi hármat számlá-
lok elő benne. **M**Legien ezek közöt
első, az Matthiolus tanítása szerēnt
czinált Scorpio olai: mellic ha ki
minden nap meg keni tenierēt, vak
semēt, és, az five iránt, a mellicet, nem
árthat (ast tartiák) annak az pestis:
Hasonloképpen diczērik a viperák-
nak olaiokat, és az kigioknak háio-
atis, ha citrom lével és teriekkal meg
egielitik. Az Belgákat láttam, hogi
pestisnek ideien rutát hordoztanak
kézekben, és ast illatozták: némel-

13

lick

liek pedig ugyan haraptákis, és oly édesdeden rágták, mint valami jó ízű falárát. Nemis gorombaság volt ez tőlök. Mert az ruta noha kedvetlen illatu, de igen ki fáraftia az megveset és rothat hívván nedvessegeket a belső részekből és ezeket meg tisztítja. Iollehet est én mindeñek mindé külömbözés nélkül nem javalhatom.

Ném kisebb sem giengéb erő találattik az Angelicában, Papa fűben, foscában, fejér és Cretai Dictamnusban, ruh fűben, pimpinellában, ördög harapta fűben, veronicában, ürömben, Czabarében, feniő magban, dióban, az szarvasnak szarvában és szivebeli czontoezében, camphorában, smaragdban, Hiacyntban, arani vízben &c. Ha kire pedig reá száll az pestis, azokkal mi módon kellesek daikalkodni, az Galenistak nem igen tudnak el igazodni. Itt kuzzák, vonszak, egymást, veszekednek, patvarokodnak, vinniognak, harcolnak. kérdezik és disputálliak: kellé mindig rást effelen eret vágni, avagi először purgatiót adni? Annak felelte mikor kell eret vágni? mikor és hani nap a lat purgálni? Ezeken török fejeket, és vesztegetik elméiket, edgik edgiet, másik mást javalván. Maga ezekben könnyen el igazíthatnák az értelmes Orvost, az körnül álló dolgok,

az

az betegnek természetis az niavalának mi volta. Az en itéletem szerént igen ritkán találkozik oli pestises ember, ki purgálni kellene, avagi er vágni nélkül szűkölködnek, ha az igaz Mumiából czinalt vízzel és flastrommal kööztetnek és tápláltatnek. Melinek ereit en nem csak egiezet próbáltam, s próbálták azokis, kik lsten áldásból általa meg giogultanak. Minek okért czudálkozásra méltó, hagi illen nagi drága ajandekat lstennek merik nemeli kereftienekis gyalazni, és egiebekkelis meg utáltatni. Azert hagi ezen ne kapdoshassanak jövendőben azok, kik irigiségekből és haladatlanfagokkal méltatlanokká töttek magokat, illendöbnek iteltem, hagi el temetetnek: mindazáltal az helies más hasznos orvoslagoakat nyilatkoztatok ki. Két nevezetes flastrom vagion, diczeretre mindenik méltó: edgiket Diachylonnak híjak, az Görög iget követvén, az Deákokis: az másiknak neve Opodeldoch. Az első az kelevént, avagi mirigiet, meg érleli és meg lagítja: Az másik az meg fakadot avagi fakasztot kelevént szépen mind meg tisztítván be giogítja. Azonban szű erőfitő eszközökkel tápláltassék az beteg, ha az szívénel erzi lenni az niavalat: avagi fő erőfitő orvoslagokkal, s főképpen ezüst vízzel, ha az fejet állia. Ezek pedig hagi egymástul meg választathassanak, szűkség figielmetesen meg vizgálni. Sok töb orvoslago katis találni az Doctorok írásiban: honnét eleget szedegethet, az kinek ideje vagion reá. Ezek közül leg közönfegesb az fok-

hagi-

hagyma: mellyet mind az által nemeli Doctoresk
karhozottak. En el hittem, hogy ártalmas az
felettéb valoja. Mellyre bizonyítgink lehetnek,
csak ez minapi pestisben ki melly nemeli embe-
reknek halálók. Kétség ejomra, kenier nel-
kül, felettéb ötték az fokhagymát, es ez mer-
tékletlenséggel az pestisnek inkább okot adtak
az magok öldöklésekre.

Az teriekis nagy segítsegekre vagion az dö-
gös embereknek: melly maid ugian közönleges
immár mindeneknél. Tagadhatatlan dologis,
hogy pestiskor jó teriekkel élni, ha ki ki maga
természetéhez illendő terjekkel élhetné: mivel
hogy nem csak egiféle az terjek. Az camphora
sem mindennél alab való: mellyből illien port
czinálhatni. Végi három arani niomoni feje-
jer médmézet, két arani niomoni fejejer giombért,
egy arani niomoni camphorát. Ezeket törd ös-
ve porrá. Nem haszontalanb port czinálnak
az meg késziteter Smaragdból es Hyacintbólis,
ismert, az igaz Bezoárból, szarvas szivéből
czontoczkából es egiebekből, jollehet mind ez-
eknél fogatosb az arani víz, ha ki azt me-
lleslegesen meg tudná czinálni. De ennek
moltán vége ebben legien. Isten szent

fiacrt menche meg immár országun-
kat es városunkat tüle, es oltal-
mazzon meg minniajunkt,

A M E N.

V É G E.

